

Sensomotoristen liikuntaleikkien soveltaminen päiväkotiympäristöön

Toimintaterapian koulutusohjelma
Toimintaterapeutti
Opinnäytetyö
9.11.2009

Marja Laakso
Marjut Parviainen

Koulutusohjelma		Suuntautumisvaihtoehto
Toimintaterapian koulutusohjelma		Toimintaterapeutti
Tekijä/Tekijät		
Marja Laakso ja Marjut Parviainen		
Työn nimi		
Sensomotoristen liikuntaleikkien soveltaminen päiväkotiympäristöön		
Työn laji	Aika	Sivumäärä
Opinnäytetyö	Syky 2009	40 + 5 liitettä
TIIVISTELMÄ <p>Tässä opinnäytetyössä kuvaamme sensomotoristen leikkien ja välineiden viemistä päivähoidon arkeen lasten jokapäiväisiin leikkeihin. Opinnäytetyön yhteistyökumppanina toimi Helsingin kaupungin Päiväkoti Nuotin Pelimannit-ryhmän lapset ja aikuiset. Opinnäytetyö sai alkunsa Ammattikorkeakoulu Metropolian ja Helsingin kaupungin päivähoidon yhteistyöhankeesta.</p> <p>Tavoitteena oli tutkia sopivatko valitsemamme sensomotoriset leikit ja leikkivälineet 3-6 vuotiaille lapsille ja miten ne soveltuvat päiväkotiympäristöön. Opinnäytetyömme oli toiminnallinen opinnäytetyö. Toiminnallisessa osuudessa suunniteltiin ja kokeiltiin sensomotorisia leikkejä ja välineitä yhdessä Pelimannit-ryhmän henkilökunnan kanssa. Keräsimme tietoa lasten ja henkilökunnan kokemuksista sensomotoristen leikkien ja välineiden käytöstä havainnoimalla, valokuvaamalla, haastatteleamalla henkilökuntaa sekä lapsen havainnointi-, että ryhmän havainnointilomakkeiden avulla.</p> <p>Työn raporttiosiossa esitellään sensorisen integraation teoriaa sekä lapsen motorisen kehityksen kulkua ja leikin teoriaa. Lisäksi käsitelimme inhimillisen toiminnan mallia sekä ihmisen ympäristöön liittyviä teorioita. Otimme sensorisen integraation teoriasta sensomotoriikan tarkasteltavaksi osaksi. Valitsimme leikit kehon puolten yhteistyön, tasapainon sekä silmän ja käden yhteistyön tukemiseksi. Leikit olivat kuitenkin monipuolisia ja harjaannuttivat monia lapsen valmiuksia ja taitoja.</p> <p>Opinnäytetyön prosessin johtopäätös oli, että sensomotoriset leikit ja välineet sopivat 3-6 vuotiaalle lapsille ja päivähoitoympäristössä käytettäviksi. Leikkien ja välineiden valinnoissa oli mahdollista joustavasti huomioida ympäristön tarjoamat mahdollisuudet sekä rajoitukset. Lapset innostuivat ja sitoutuivat leikkeihin. Leikit tuottivat iloa ja riemua ja lisäksi ne olivat turvallisia. Lapset kykenivät mukauttamaan leikkejä tarkoituksenmukaisesti ja he oppivat uusia taitoja leikkiessään.</p> <p>Moniammatillinen yhteistyö antoi kiinnostavia mahdollisuuksia yhteistyössä tukea lasten kehitystä päivähoidon arjessa. Vuoropuhelu eri ammattikuntien välillä antoi monipuolisen pohjan lasten toiminnan suunnitteluun. Se on tämän päivän työelämässä mielenkiintoinen ja innostava haaste. Opinnäytetyössä toimimme esille moniammatillisen yhteistyön mahdollisuuksia käytännön tasolla.</p> <p>Näitä leikkejä voisi käyttää ja tutkia laajemminkin. Sensomotorisilla leikeillä ja välineillä voisi olla myös suurta merkitystä erityistä tukea tarvitsevien lasten toiminnan ja ympäristön suunnittelussa esimerkiksi päivähoidon integroiduissa erityisryhmissä.</p>		
Avainsanat		
sensomotoriikka, sensorinen integraatio, leikki, päiväkotiympäristö		

Degree Programme in Occupational Therapy		Degree Bachelor of Occupational Therapy
Author/Authors Marja Laakso and Marjut Parviainen		
Title Applying sensorimotor physical play activities in a day care setting		
Type of Work Thesis	Date Autumn 2009	Pages 40 + 5 appendices
<p>ABSTRACT</p> <p>In this thesis we describe how to include sensorimotor games and toys in everyday life in day care. Our partner in cooperation and preparation of this thesis was the City of Helsinki and the children and adults from a group called Pelimannit in the day care Nuotti. This thesis started in cooperation between the Helsinki Metropolia University of Applied Sciences and the Helsinki City Social Services Department.</p> <p>Our goal was to study if the sensorimotor games and toys we took to the day care were suitable for children between the ages of 3 and 6 and if they were suitable for the day care environment. Our thesis was a practise-based thesis. We planned and tested the sensorimotor games and toys in cooperation with the staff of the Pelimannit group. We collected information based on the children's and staff's experiences with the sensorimotor games and toys by observing, taking photographs, interviewing the staff and using a children's behaviour observation form.</p> <p>In the report section of the thesis we present the theory of sensory integration, the development of children's motor skills and theory on play. We also present the model of human occupation and the theories of the human environment. We took the part of the theory of sensory integration dealing with sensorimotor issues under examination. We selected games which support bilateral coordination, balance and visual motor skills. The games were multifunctional and children could practice many skills with them.</p> <p>The conclusion of the thesis process was that the sensorimotor games and toys are suitable for children between the ages 3 and 6 and for use in the day care environment. In the selection of the games and toys, it was possible to consider the possibilities and limitations of the environment in a flexible way. The children were exited and engaged in the games. The games gave joy and happiness, and they were also safe. The children were able to adjust the games to suit their own needs, and they learned new skills as they were playing.</p> <p>Multiprofessional cooperation provided interesting possibilities for supporting children's development in day care in everyday life. The dialogue between professionals resulted in multi-faceted planning of children's activities. In today's working life, it is an interesting and exhilarating challenge. In our thesis we gave some practical examples of the possibilities of multiprofessional cooperation.</p> <p>These games and toys could be used and studied more widely. Sensorimotor games and toys could have a great significance in the planning of activities and environment for children with special needs, for example, in special needs groups in day care.</p>		
Keywords sensorimotor, sensory integration, play, day care		

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
2	PÄIVÄKOTI NUOTTI	2
3	MONIAMMATILLINEN YHTEISTYÖ	6
4	AIEMMAT TUTKIMUKSET	7
5	SENSOMOTORIIKAN KEHITYS JA SEN TUKEMINEN	10
	5.1 3–6-vuotiaan motorinen kehitys	10
	5.2 Sensorinen integraatio ja SI-terapia	11
	5.3 Sensomotoriikan yhteys muihin kehityksen osa-alueisiin	13
6	INHIMILLISEN TOIMINNAN MALLI	15
7	YMPÄRISTÖ	17
8	LEIKKI	18
9	OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS	20
	9.1 Tehtävä ja kysymykset	20
	9.2 Laadullinen toimintatutkimus	21
	9.3 Toiminnallinen osuus	23
	9.4 Aineiston keruu	25
	9.5 Aineiston analyysi	27
10	TULOKSET	28
	10.1 Sitoutuminen leikkeihin	28
	10.2 Leikkien tuottama mielihyvä, ilo ja riemu	28
	10.3 Leikkien mukauttaminen	29
	10.4 Taitojen karttuminen	31
	10.5 Leikkien ja välineiden turvallisuus	31
11	POHDINTA	33

LÄHTEET

LIITTEET 1- 5

1 JOHDANTO

Tämä opinnäytetyö sai alkunsa Metropolia Ammattikorkeakoulun toimintaterapiakoulutuksen ja Helsingin kaupungin päivähoidon yhteisestä Toivo-hankkeesta. Hankkeen tarkoituksena oli kehittää ja juurruttaa Helsingin kaupungin päivähoidon käyttöön toimintaterapian näkökulmaa hyödyntäviä moniammatillisia lähestymistapoja, menetelmiä ja toimintamalleja. Hanke kohdistui lasten erityistarpeiden varhaiseen tunnistamiseen ja puuttumiseen sekä osallistumista tukevien tilanteiden ja leikkiympäristöjen luomiseen.

Hankkeeseen osallistui kahdeksan helsinkiläistä päiväkotia. Kehittämishanke yhteistyökumppanimme kanssa kohdistui toimintaympäristön muokkaamiseen ja se tarkentui sensomotoristen leikkien mahdollistamiseen sisätiloissa. Päiväkotiryhmän lepotilaan haluttiin suunnitella uusia leikkitoimintoja.

Aihe oli meistä mielenkiintoinen ja ajankohtainen, joten päätimme tehdä siitä myös opinnäytetyön. Opinnäytetyömme tehtäväksi tuli selvittää, voiko lapsen päiväkotiympäristössä, Pelimannit-ryhmän sisätiloissa toteuttaa sensomotorisia leikkejä ja leikkeihin mahdollistavia ja houkuttelevia elementtejä. Veimme päiväkodin käyttöön myös toimintaterapeutista näkökulmaa ja tavan tukea lasten sensomotorista kehitystä. Tässä opinnäytetyössä esittelemme teoreettisia lähtökohtia moniammatillisuudesta, sensomotoriikasta, inhimillisen toiminnan mallista, ympäristön merkittävydestä sekä leikistä. Kuvaamme päiväkodissa tehtyä kokeilua ja esittelemme tutkimuksellisen osuuden tuloksia. Työmme oli toiminnallinen opinnäytetyö. Toiminnallisen osion toteutimme yhdessä Pelimannit-ryhmän henkilökunnan kanssa. Toteutuksen suunnitteluun ja ideointiin vaikutti Haukarannan koulun julkaisu, joka esitteli sensomotoristen ratojen käyttöä lasten kielellisen kehityksen tukena. Julkaisu oli tehty alkuopetuksen käyttöön. Me ideoimme kirjan pohjalta leikkejä alle kouluikäisten lasten käyttöön. Mielestämme päiväkotit Nuotissa näkyi innostuneisuus moniammatilliseen työskentelyyn. Lisäksi työyhteisön toimintakulttuurissa mahdollistui keskustelu ja työn kehittäminen.

Sekä päiväkodin toimintakulttuuri että toimintaympäristö olivat meille entuudestaan tuttuja. Olemme molemmat aiemmalta koulutukseltamme erityislastentarhanopettajia ja meillä on pitkä työkokemus päivähoidon alalta. Toinen meistä on työskennellyt konsul-

toivana erityislastentarhanopettajana toimenkuvanaan päivähoidossa olevien erityistä tukea tarvitsevien lasten tuen järjestäminen ja koordinoiminen. Toinen meistä on toiminut resurssierityislastentarhanopettajana toimenkuvanaan erityistä tukea tarvitsevien lasten kuntoutukseen osallistuminen yhdessä päivähoidon henkilökunnan kanssa sekä erityispedagogisten käytäntöjen kehittäminen.

Olemme työssämme erityislastentarhanopettajina kohdanneet lapsia, joilla on ilmennyt erilaisia pulmia hieno- ja karkeamotoriikassa. Myös yhteistyökumppanimme työelämästä ovat usein kuvanneet lasten ongelmia, jotka liittyvät motoriseen kehitykseen. Toinen meistä on työskennellessään päiväkodissa muokannut ympäristöä siten, että lasten vapaavalintaisten leikkien valikkoon lisättiin erilaisia kehon puolten yhteistyötä ja toiminnan suunnittelua harjoittavia leikkejä. Kun lapsia opastettiin käyttämään ympäristön leikkimahdollisuuksia ja välineitä, he hakeutuivat niihin usein oma-aloitteisesti. Tällöin lapset huomaamattaan harjoittelivat sensomotorisia perusvalmiuksia leikeissään tai muun toiminnan ohessa, esimerkiksi odottelutilanteissa.

Toivoimme tämän opinnäytetyön ja yhteistyömme Pelimannit-ryhmän kanssa tuovan päiväkodin käyttöön uuden toimintaterapeuttisen näkökulman. Sen tarkoitus on tukea lasten sensomotorista kehitystä niin vapaissa leikkitalanteissa kuin ohjatuissa ryhmätilanteissa jokapäiväisessä arjessa. Ympäristön ja toiminnan suunnittelussa voidaan näin hyödyntää sekä pedagogisia, että toimintaterapeuttisia näkökulmia.

2 PÄIVÄKOTI NUOTTI

Opinnäytetyössä yhteistyökumppanina oli Helsingin koillisella alueella sijaitseva päiväkoti Nuotti ja sen 3–6-vuotiaiden lasten Pelimannit-ryhmä. Päiväkoti Nuotti sijaitsee Pukinmäen Säveltäjänpuistossa. Samalla alueella toimii myös Pukinmäen ala-asteen sivukoulu ja leikkipuisto Unikko. Päiväkoti Nuotti toimii kolmessa eri rakennuksessa, kahdessa 1900-luvun alussa rakennetussa huvilassa ja yhdessä uudisrakennuksessa. Päiväkoti Nuotissa toimii neljä kokopäiväryhmää, jotka ovat 1–4-vuotiaiden ja 3–6-vuotiaiden kokopäiväryhmät, integroitu erityisryhmä ja 5–6-vuotiaiden ruotsinkielinen kielikyöpyryhmä. Lisäksi päiväkodissa toimii aamupäiväkerho ja koululaisten iltapäivä-

kerho. Henkilökuntaan kuuluu kaksikymmentäkaksi työntekijää. Ryhmät toimivat fyysisesti kolmessa eri rakennuksessa. Päiväkodin käytössä on suuri liikuntasali sekä laulusalitila. Säveltäjänpuiston tiloissa on toimintaa aamuvarhaisesta iltamyöhään. Päiväkodin ja koulun sulkeuduttua harrastustoiminta jatkuu näissä tiloissa vielä illalla taidetalon ja partiolaisten lippukunnan toimesta. Päiväkoti Nuotin pihapiiri antaa lapsille mahdollisuuden monipuoliseen ja mielikuvitukselliseen leikkiin. (Lastentarha 2004.)

Pelimannit-ryhmän varsinaiseen henkilökuntaan kuului yksi lastentarhanopettaja ja kaksi lastenhoitajaa. Päiväkodin henkilökuntaan kuului lisäksi resurssierityislastentarhanopettaja (relto). Hän työskenteli Pelimannien ryhmässä kahtena päivänä viikossa, maanantaisin ja tiistaisin. Työyhteisössä työskenteli myös toimintaterapeutin koulutuksen saanut henkilö lastenhoitajan nimikkeellä tai vakanssilla. Meillä oli mahdollisuus keskustella ja tehdä yhteistyötä myös hänen kanssaan. Päiväkodin johtaja ja alueen kiertävä erityislastentarhanopettaja (kelto) olivat kiinnostuneita opinnäytetyöhömmme liittyvästä yhteistyöstä ja ilmoittivat halukkuutensa osallistua siihen mahdollisuuksiensa mukaan.

Kuva 1. Villa Öller

Päiväkoti Nuotin verkkosivuilla kerrotaan, että Villa Öller (Kuva 1) on viehättävä keltaiseksi rapattu jugendhuvila 1900-luvun alkupuolelta. Huvila on remontoitu päiväkodiksi vuonna 1984. Keskikerroksessa toimii 3-6 -vuotiaiden lasten Pelimannit kokopäi-

väryhmä. Ryhmän tilat ovat kotoisat. Korkeat huoneet, valoisa erkkeri, toimiva kakluuni ja kodikas keittiö luovat viihtyisän kokonaisuuden. (Päiväkoti Nuotti 2009.)

Yhteistyömme päiväkoti Nuotin Pelimannit-ryhmän henkilökunnan kanssa alkoi ensita-paamisella keväällä 2008. Syksyllä 2008 kävimme keskustelua siitä, mitä yhteinen hankkeemme pitäisi sisällään. Henkilökunnalta tuli esille toive, että ympäristöä tarkas-teltaisiin seuraavista näkökulmista; miten ympäristö mahdollistaa lasten omatoimisuutta siirtymätilanteissa, miten itsestä huolehtiminen sujuisi mahdollisimman itsenäisesti eri tilanteissa sekä vapaan leikin ympäristöjen tarkastelua. Käydyissä keskusteluissa nousi esille eteistilan toimivuus, aamupiirin pitopaikka sekä ruokailutilanteen ympäristö. Poh-dimme myös ryhmän lepohuoneen ja pienen erillisen huoneen tilojen käyttöä vapaissa leikkitalanteissa. Yhteinen tavoitteemme oli löytää ratkaisuvaihtoehtoja ympäristön toi-mivuudesta nouseviin haasteisiin.

Tutustuimme Päiväkoti Nuotin toimintaympäristöihin käsittäen piha-alueen, yhteiskäy-tössä olevat sisätilat, esimerkiksi liikuntasalin välineineen, laulusalitan sekä Peliman-nit-ryhmän omat tilat. Liikunta- ja muut yhteiset tilat ja välineet ovat hyvät, jopa tavan-omaista paremmat, sillä päiväkodilla on käytössä tilava liikuntasali sekä paljon erilaisia liikuntavälineitä. Liikuntasali on korkea ja katossa on kiskoilla liikkuvia kiipeilyköysiä sekä renkaita. Tilassa on myös puolapuita, koripallotelineet sekä erikokoisia ja paksui-sia patjoja. Tila ja välineet ovat kuitenkin ryhmien käytössä yleensä kertaviikkoisesti ja toiminta tapahtuu aikuisen ohjauksessa.

Päiväkodin piha-alue on erittäin monipuolinen maastoltaan ja välineistöltään. Piha-alue on maastoltaan vaihteleva tarjoten mahdollisuuksia kiipeilemiseen, kierimiseen, mäen-laskuun, mäkiautoiluun ja -mopoiluun ja portaikossa kulkemiseen. Pihalta löytyy myös rinteemyötäinen kiipeilyköysistö (Kuva 2), linnunpesäkeinu (Kuva 3), kiipeilytelineitä, keinuja ja hiekkalaatikoita. Pihalla on myös puita, joihin saa kiipeillä ja suurehkoja ki-viä, joiden päältä toiselle voi hypellä. (Lastentarha 2004.)

Kuva 2. Kiipeilyköysistö

Kuva 3. Linnunpesäkeinu

Päiväkodin henkilökunnan kanssa käytyjen keskustelujen perusteella päätimme, että ympäristöä suunniteltaisiin siten, että ryhmän sisätilat saataisiin monipuoliseen käyttöön. Lasten lepohuone (Kuva 4) on ollut vähäisessä käytössä lasten leikkeihin. Varsinaiseksi ideaksi nousi, että suunnittelisimme leikkejä lasten sensomotorisen kehityksen tukemiseksi niin, että niitä voitaisiin toteuttaa Pelimannit-ryhmän sisätiloissa. Leikkien oli tarkoitus tukea ryhmän kaikkien lasten kehitystä ja tuottaa heille iloa.

Päätimme siis selvittää, onko ryhmän sisätiloissa tapahtuviin jokapäiväisiin leikkihetkiin mahdollista lisätä sensomotorisia leikkejä. Päiväkodilla oli yhteiskäytössä sensomotorisiin leikkeihin soveltuvia välineitä. Tutkimme työssämme, voiko näitä välineitä käyttää turvallisesti päivittäisissä leikkituokioissa ja vapaaleikki tilanteissa myös ilman aikuisen välitöntä ohjausta ja läsnäoloa. Oman haasteensa tähän toivat Villa Öllerin tilat, jossa Pelimannit ryhmä toimi. Rakennus on museoviraston suojelukohde. Sisätilojen pintamateriaalit eivät ole suunniteltuja lapsiryhmän kovaa kulutusta kestäviksi eikä niitä voi vapaasti muunnella käyttötarkoitukseen sopiviksi, esimerkiksi seiniä maalaamalla tai mahdollisesti koukkuja kiinnittämällä. Lattia on maalattua laualattiaa, joka on hyvin altis naarmuille ja kolhuille.

Pyrimme ottamaan huomioon ryhmän henkilökunnan mahdollisuudet, resurssit ja kiinnostuksen suunnitella ja toteuttaa kanssamme tätä tutkimusta. Resursseja olivat esimer-

kiksi henkilökunnan työajan riittävyys ja mahdollisten materiaalien hankintaan liittyvät kustannukset.

Kuva 4. Pelimannit-ryhmän lepohuone.

Pelimannit ryhmän lepohuone (Kuva 4) oli tila, jonka käyttötarkoitusta mietimme ryhmän henkilökunnan kanssa. Tila on melko suuri ja aioimme kokeilla, voisiko tätä tilaa hyödyntää enemmän päivittäisessä käytössä sensomotorisia leikkejä mahdollistavana ympäristönä.

3 MONIAMMATILLINEN YHTEISTYÖ

Toimintaterapeutti toimii asiantuntijana monella erityisosaamisen alueella eri tasoilla. Hän voi toimia erilaisissa yhteistyöverkostoissa, kansallisessa, kansainvälisessä, paikallisessa tai alueellisessa organisaatiossa. Hän osallistuu alan edustajana palveluiden kehittämiseen. Hän antaa myös asiantuntija-apua toimintaterapia-alan kysymyksissä. Toimintaterapeutti ohjaa yhteistyökumppaneita omaa ammattialaansa ja erityisosaamistaan koskevissa asioissa. Hän voi myös tuottaa julkaistua tai julkaisematonta aineistoa. Täl-

lainen aineisto voi olla esimerkiksi neuvonta- tai oppimateriaalia. (Toimintaterapianimikkeistö 2003: 47–48.)

Yhteistyö ja päätöksenteko moniammatillisissa työryhmissä tai kokouksissa nähdään usein keskeisenä välineenä, jonka avulla sosiaali- ja terveystieteen tämän hetken ja tulevaisuuden haasteisiin voidaan vastata. Eri ammattikuntiin kuuluvien työntekijöiden yhteistyön uskotaan takaavan tasapuolisemman, läpinäkyvämmän ja paremman hoito- ja päätöksentekotyön niin ammattilaisten kuin asiakkaidenkin kannalta. (Nikander 2003: 40,279–290.)

Moniammatillisessa yhteistyössä sosiaali- ja terveystieteillä pyritään aina huomioimaan asiakkaiden tarpeet kokonaisuudessaan. Yhteisessä tiedon prosessoinnissa eri asiantuntijoiden tiedot ja taidot integroidaan yhteen asiakaslähtöisesti. Systemisenä tiedon organisoinnin tapana moniammatillinen yhteistyö pyrkii poistamaan pirstaleisen ajattelun ja kehittämään holistisen tiedon keräämisen, päätöksenteon ja toiminnan mallin. Yhteistyön yhteydessä puhutaan synergiasta. Synnergia syntyy silloin, kun ryhmän yhteinen suoritus tuottaa paremman tuloksen kuin ryhmän yksittäisten jäsenten suoritukset yhteensä. Tällöin syntyy yhteisiä jaettuja merkityksiä, jonka tiedon kokoaminen ja yhteinen keskustelu onnistuessaan tuottaa. (Isoherranen 2005: 13–15.)

Osaamisen kehittämisen päämääränä moniammatillisessa yhteistyössä on vuorovaikutuksellisen prosessin edistäminen ja innostaminen kohti yhteisesti asetettua tavoitetta. Tämä edellyttää ympäristöä, joka tukee moniammatillisen yhteistyöosaamisen kehittämistä. Edellytyksenä on myös osallistujien keskinäinen avoin mieli, kyky oman mielen johtamiseen ja kyky luoda yhteisiä osaamisen kehittämisen tilanteita, jotka yhtä aikaa haastavat ajattelua ja ymmärrystä sekä rakentavat sosiaalista yhteenkuuluvaisuutta. (Isoherranen – Rekola – Nurminen 2008: 182.)

4 AIEMMAT TUTKIMUKSET

Etsiessämme aiheesta aiemmin tehtyjä tutkimuksia emme löytäneet vastaavanlaisia kokeiluja, jossa sensomotorisia liikuntaleikkejä olisi kokeiltu päivähoitoikäisten lasten parissa. Löysimme useita mielenkiintoisia tutkimuksia, joissa selvitettiin motoriikan,

sensorisen integraation ja kielenkehityksen yhteyttä. Esittelemme lyhyesti neljä tutkimusta, joiden sisällöistä löytyi yhtymäkohtia meitä kiinnostavaan tutkimusasetelmaan, ja jotka innoittivat meitä tämän opinnäytetyön tekemisessä

Tutustuimme Helena Viholaisen väitöskirjaan, jossa tutkittiin suvussa esiintyvän lukemisvaikeusriskin yhteyttä motoriseen ja kielelliseen kehitykseen. Tutkimuksessa todettiin, että varhainen hidas motorinen kehitys liittyi erityisesti suvuittain kulkevaan lukemisvaikeusriskiin. (Viholainen 2006: 35.) Viholaisen mukaan on viitteitä siitä, että nopea varhainen motorinen kehitys on yhteydessä laajemminkin koulumenestykseen peruskoulun päättövaiheessa ja jopa jatkokoulutuksen laajuuteen aikuisiässä. Viholaisen mukaan lasten motorisia taitoja tulisi tukea varhaisten motoristen virstanpylväiden oppimisen iässä. Lapsilla tulisi olla mahdollisuus saada kokemuksia erilaisista kehon asennoista ja hankkia erilaisia liikekokemuksia itsenäisesti erilaisilla alustoilla ja erilaisissa ympäristöissä liikkumalla ja toimimalla. Hän viittaa myös päivähoiton osuuteen siteeraamalla varhaiskasvatuksen liikunnan suositukseen, jossa sanotaan: " Aikuisen tulee huolehtia, että lapsella on joka päivä useita mahdollisuuksia liikkua monipuolisesti vaihtelevassa ja liikkumiseen innostavassa ympäristössä". (Viholainen 2006: 37–40.)

Haukkarannan koulussa tehtiin Jyväskylän yliopiston aloitteesta dysfaattisten lasten motoriikkatutkimus (Rintala – Pienimäki – Ahonen – Cantell – Kooistra 1998). Tutkimusta seurasi Haukkarannan koulun henkilökunnan halu aloittaa vastaavatyypinen motorinen harjoittelu pienten kielihäiriöisten oppilaiden kanssa. Ideamme sensomotoristen leikkien kokeiluun päiväkodissa syntyi osittain Haukkarannan koulun tuottaman Hupsis! Sensomotorinen rata lapsen kielenkehityksen tukena -materiaalin innoittamana. Käyttäjän oppaassa esitellään esiopetusikäisten sekä 1–3-luokkalaisille dysfaattisille ja viittomakielisille lapsille suunniteltua sensomotorista rataa. Radan toteutuksesta vastasi moniammatillinen tiimi, johon kuului erityisluokanopettaja, luokanopettajia, liikunnanopettaja, toimintaterapeutti, fysioterapeutti, puheterapeutti, luokka-avustajia, lasten henkilökohtaisia avustajia ja eri alojen opiskelijoita. Tavoitteena oli lasten sensomotoristen valmiuksien kehittäminen ja sen myötä kielellisten taitojen sekä muiden oppimisedellytysten tukeminen. Tavoitteena oli myös saada lapset kokemaan iloa ja riemua liikunnasta sekä energian purkaminen. Tarkoituksena oli rakentaa sopivan vaativa rata, jotta lapset saisivat haasteita, mutta myös riittävästi onnistumisen kokemuksia ja sen myötä itseluottamusta. (Taipale-Oiva – Kuittinen – Kokko 2004:12–13.)

Lasten sensomotoriikan kehitystä seurattiin jatkuvan havainnoinnin avulla. Alkuarviointi perustui aikaisempiin terapeuttien tekemiin tutkimuksiin ja luokanopettajien havaintoihin. Harjoittelun tuloksena oli, että lasten sensomotoriset valmiudet kehittyivät ja yleistyivät tilanteesta toiseen. Tasapainon, painonsiirron ja kehonhallinnan parantuessa hiihto- ja luistelutaidot kehittyivät huomattavasti. Tämä näkyi myös istumis- ja työskentelyasennon parantumisena oppitunneilla. Käden hienomotoriikan kehittyminen näkyi käden työskentelyn varmistumisena ja kirjoitusjäljen selkiintymisenä. Keskittymiskyvyn ja visuaalisen muistin todettiin myös kehittyneen. Yleisesti todettiin, että harjoittelu on ollut lapsille mieluisaa ja motivoivaa. Lapset olivat iloinneet kehittymisestään ja saaneet lisää itseluottamusta, mikä oli näkynyt myös muilla oppitunneilla. (Taipale-Oiva ym. 2004:38–42.)

Tutustuimme myös kahteen päiväkotiympäristöön sijoittuvaan opinnäytetyöhön. Anna-Maria Kyriopoulos ja Liisa Ohenoja ovat tehneet opinnäytetyön aiheesta päiväkotitoimintaympäristönä. He etsivät vastausta kysymykseen, mitkä päiväkodin fyysisen ympäristön elementit tukevat lapsen motivoitumista toimintaan. (Kyriopoulos – Ohenoja 2007:1). He totesivat, että lelujen sijoittelulla ja niiden saatavuudella on merkitystä lapsen omatoimisuuteen ja sen myötä motivoituneempaan ja pitkäkestoisempaan leikkiin. Meitä kiinnostava johtopäätös oli myös se, että lapsia kiinnosti sisätiloissa myös vauhdikkaat leikit. Heidän havaintojensa mukaan lapset olivat sateisen sään vuoksi ulkoilleet vähemmän ja purkivat liikkumisen tarvettaan vauhdikkailla leikeillä. (Kyriopoulos – Ohenoja 2007: 33–37.)

Toinen opinnäytetyö, johon tutustuimme, kohdentui päiväkodin ideapiireihin. Liisa-Maria Sneckin ja Tiina Tuovisen opinnäytetyössä Osallistava leikki, tarkasteltiin toimintaterapeuttisen konsultaation merkitystä päiväkodin toiminnan suunnittelussa. Tulosten perusteella ideapiiri soveltuu erittäin hyvin toimintaterapian ja päivähoidon yhteistyömenetelmäksi. Toimintaterapeuttipiskelijöiden jalkautumisella päiväkotiin koettiin olevan merkitystä yhteistyökumppanin arkeen. Osallistava tapa työskennellä palvelee arjen toiminnan kehittämistä. Toimintaterapian konsultaatio lisäsi päiväkodin aikuisten tietoisuutta lapsen leikkiin osallistumisesta. Tämän tyyppisellä yhteistyömuodolla koettiin olevan tarvetta ja tilausta päivähoidossa. (Sneck – Tuovinen 2007.)

5 SENSOMOTORIIKAN KEHITYS JA SEN TUKEMINEN

5.1 3–6-vuotiaan motorinen kehitys

Lapsi nauttii liikkumisen eri muodoista. Juokseminen, hyppääminen, keinuminen, riippuminen ja kiipeily tuottavat lapselle mielihyvää. 3–6-vuotias lapsi oppii hallitsemaan kehoaan ja pystyy suoriutumaan monimutkaisista liikkeistä ja niiden yhdistelemisestä. 3–6-vuotiaan lapsen aivot ovat herkimmillään oppimaan uusia motorisia taitoja. (Hakala 2006.)

Kolmeen ikävuoteen mennessä lapsen jalat ovat vahvistuneet ja hän kykenee yhä paremmin hallitsemaan jalkojensa liikkeitä. Hän osaa jo usein tässä vaiheessa ajaa kolmipyörällä hitaasti tasaista maata pitkin. 3-vuotias juoksee mutkitellen ja onnistuu pysäyttämään vauhdin. Hän seisoo yhdellä jalalla ja hyppää lyhyen matkan. Hän hyppää alas matalalta tasolta ja opettelee joustamaan hypyn alastulossa. Tässä vaiheessa lapsi oppii jatkuvasti uusia liikuntataitoja. Kehon hallintansa ansiosta hän uskaltaa kokeilla uusia välineitä esimerkiksi leikkipuistossa. Lapsi harjoittelee myös hienomotoriikkaa sekä silmän ja käden yhteistyötä. Lapsi voi harjoitella saksilla leikkaamista sekä nappien kiinnittämistä ja aukaisemista. Lapsi kiinnostuu tässä vaiheessa piirtämisestä ja tuottaa-kin hahmoja, joita itse nimeää. (Woolfson 2001:60–75.)

4-vuotiaan lapsen tasapaino, jalkavoimat ja raajojen hallinta ovat jo hyvät. Tämä mahdollistaa hyppimisen ja kävelemisen viivaa pitkin. Hän hallitsee kehoansa juostessaan, eikä hänen tarvitse enää hidastaa vauhtiaan edes esteitä vältellessään. (Woolfson 2001:60–75.) 4–5-vuotias harjoittelee yksinkertaisia hyppysarjoja, esimerkiksi ruutuhyppyjä, naruhyppelyä ja hyppynarun pyöritystä. Hän osaa heittää palloa ja ottaa pallon kiinni ilman vartalon tukea. Pallon potkaisu maaliin onnistuu. Lapsi harjoittelee ja tekee tässä vaiheessa yleensä jo monimutkaisiakin silmän ja käden yhteistyötä vaativia askareita. Hän muovailee muovailuvahasta monenlaisia kuvioita, piirtelee ja harjoittelee kirjainten ja oman nimen kirjoittamista. Hän hallitsee kynän käyttöä yhä hallitummin. Tämä näkyy lapsen piirustuksissa ja maalauksissa yhä taitavampana värien käyttönä ja selkeämpinä hahmoina. Esimerkiksi ihmishahmoon 5-vuotias piirtää pään, vartalon, käden, jalat, nenän, sormet ja muitakin yksityiskohtia. 5–6-vuotias lyö lyhytvartisella

mailalla liikkuvaa palloa. Hän tasapainoilee keinuvan alustan päällä ja kiipeää eri suuntiin esimerkiksi puolapuilla. Hän pystyy riippumaan köydessä vauhdikkaasti ja osaa hypätä maahan joustavasti. (Woolfson 2001: 42–47.)

6-vuotias lapsi kykenee pukemaan ja riisumaan itse. Hän pystyy seisomaan yhdellä jalalla, sekä oikealla että vasemmalla. Hän alkaa myös hahmottaa kehonsa oikean ja vasemman puolen. Hänen kynäotteensa on yleensä jo kehittynyt kolmisormiotteeksi ja oteluskastakin on jo "aikuismainen". (Holle 1981: liite.) 6-vuotiaalta sujuvat jo erilaiset kehonhallintaa ja tasapainoa vaativat liikuntaleikit, kuten esimerkiksi luistelu, ruutu- ja naruhyppelyt (Hakala 2006).

5.2 Sensorinen integraatio ja SI-terapia

Sensorisen integraation terapian kehittäjänä voidaan pitää lasten toimintaterapeuttia ja psykologian tohtoria A. Jean Ayresia (1920–1988). Pitkäaikainen terapiatyö sai hänet jo 1960-luvulta lähtien etsimään vastauksia moniin kliinisessä työssä nousseisiin kysymyksiin. Nämä kysymykset johdattivat hänet vuosikymmeniä kestävään tutkimustyöhön, joka käsitteli lasten kehitys- ja oppimishäiriöiden yhteyttä aivotoimintaan. Tutkimustensa perusteella Ayres kehitti sekä arviointimenetelmän että terapeuttisen lähestymistavan sensorisen integraation ongelmiin. (Ayres 2008: 15–24.) Myös muiden tieteiden alueilla, kuten neurologiassa, neurofysiologiassa sekä kehitys- ja neuropsykologiassa tapahtunut edistys vaikuttaa jatkuvasti sensorisen integraation teorian ja terapian kehittämiseen (Danner – Jämsä-Taskinen – Lehtola – Rissanen 2001: 3).

Sensorinen integraatio on neuraalinen prosessi, joka jäsentää kehostamme ja ympäristömme saamaamme aistitietoa pystyäksemme toimimaan tarkoituksenmukaisesti. Tämä prosessi tapahtuu keskushermostossamme. Keskushermoston pääasiallinen tehtävä on aistitiedon käsittely eli sensorinen integraatio. Kun aivomme käsittelevät aistitietoa tehokkaasti, reagoimme tarkoituksenmukaisesti. (Bundy – Lane – Murray 2002: 14–16.)

Kaikki tieto, jonka saamme ympäristöstämme ja omasta kehostamme, välittyy meille aistijärjestelmiamme kautta. Maku, haju, näkö ja kuulo ovat tutuimpia aistejamme. Aistimme myös kosketusta, liikettä, painovoimaa ja kehon asentoja. Ihossa sijaitsevat her-

mosolut aistivat kevyen kosketuksen, kivun, lämmön ja paineen. Tätä kutsutaan taktiiliseksi eli tuntoaistiksi. Sisäkorvassa sijaitseva tasapainoaistijärjestelmä aistii liikettä ja pään asennossa tapahtuvia muutoksia. Tätä kutsutaan vestibulaarijärjestelmäksi. Lihas-ten, nivelten ja jänteiden rakenteissa olevat aistisolut välittävät tietoa kehon eri asen-noista. Tämä on proprioseptiivinen aistijärjestelmä. (Kranowits 2003: 53–58.)

Taktiilinen, proprioseptinen ja vestibulaarinen aistijärjestelmä antavat meille tietoa siitä, miten keho liikkuu ja kuinka on mahdollista toimia ympäröivässä tilassa. Motorisen ohjailun eli praksian ansiosta pystymme toimimaan uusissa tilanteissa. Toiminnan suunnittelu eli praxia on yhteydessä myös lapsen kielellisen kehityksen kanssa. (Danner ym. 2001: 9.)

Aivojen sensorisen integraation täytyy toimia riittävän hyvin pystyäkseen vastaamaan elinympäristön tarjoamiin haasteisiin. Tällöin lapsi toimii tarkoituksenmukaisesti ja on tyytyväinen itseensä.

”Kun lapsi saa haasteita, joihin hän osaa reagoida tehokkaasti, hänellä on kivaa. Lapsen suusta ‘kivaa!’ tarkoittaa usein ‘sensorista integraatio-ta!’ Toiminta, jossa eri aistijärjestelmistä tulevaa tietoa jäsennetään, on haasteellista ja hauskaa.” (Ayres 2008:33.)

Sensomotoriikka käsittää aistitiedon integroinnin hallittuun motoriseen tuottoon. Tä-hän tuottoon kuuluvat kehon puolien yhteistyön sujuvuus, tasapainon hallinta sekä sil-män ja käden yhteistyön tarkkuus. (Danner ym. 2001:16.)

Sensorisen Integraation Terapian Yhdistys määrittelee **sensomotorisen leikin** tutkivaksi leikiksi, jossa lapsen kyky käsitellä aistimuksia ja tuottaa tarkoituksenmukaisia liikkeitä kehittyy ja jossa syntyy oman kehon tuottamia tunto-, asento- ja liikeaistikokemuksia sekä ympäristön tuottamia näkö- ja kuuloaistikokemuksia. (Sensorisen Integraation Te-rapian Yhdistys ry 2009.)

Sensomotoriikan kehittyminen luo perustan älyllisille toiminnoille. Lapsen leikkiä seu-ratessa voi vaikuttaa siltä, että hän ei leikkiessään oikeastaan opi mitään, mutta todelli-suudessa hän opettelee jotain hyvin tärkeää; hän oppii, kuinka opitaan. Kun sensomoto-

riset taidot ovat kehittyneet, lapsella on parempi valmius oppia esimerkiksi lukemaan, kirjoittamaan ja toimimaan yhdessä kavereiden kanssa. (Ayres 2008: 84.)

Sensory Integration eli sensorisen integraation terapiakäsité on nykyisin suojattu tuotemerkki. Terapiaa voi antaa sensorisen integraation lisäkoulutuksen saanut terapeutti. Terapeutilla tulee olla erikoistumiskoulutus sensorisen integraation teoriaan ja terapiaan. Sensorisen integraation terapia on lääkinällistä kuntoutusta, jossa käytetään hyväksi aistikokemuksia. Terapiassa lapsi toimii ja liikkuu aktiivisesti. Terapeutti ohjaa toimintaa niin, että lapsen motivaatio on mahdollisimman vahva ja että lapsi kokee itse suunnittelevansa ja toteuttavansa toiminnan eli leikin. Lapsen itseohjautuvuutta hyödynnetään aina, kun se on terapian tavoitteiden suuntaista. SI-terapiaa toteutetaan runsaasti aistikokemuksia sisältävässä ja toimintamahdollisuuksia tarjoavassa terapiaympäristössä. Terapiassa käytetään monipuolisesti erilaisia koko kehon käyttöön houkuttelevia isokokoisia terapiavälineitä, kuten esimerkiksi keinoja, liukuja, suuria renkaita, kookkaita tyynyjä ja palikoita. SI-terapiassa lapselle luodaan mahdollisuus hakeutua itseohjautuvasti toiminnallisia haasteita tarjoavaan sensomotoriseen leikkiin, joka palvelee hänen kehityksellisiä tarpeitaan aistitiedon käsittelyssä. Terapeutti muokkaa ympäristöä siten, että se huomioi juuri kyseisen lapsen kehityksen haasteet. Lapsi joutuu yrittämään ja ponnistelemaan, mutta siten, että hän onnistuu. (Sensorisen Integraation Terapian Yhdistys ry 2009.) Sensorisen integraation terapiassa ei yleensä keskitytä pöydän ääressä työskentelyyn eikä yksittäisten taitojen harjoitteluun, kuten esimerkiksi lukemisen tai kirjoittamisen harjoitteluun, vaan aivojen toiminnan jäsentymiseen, mikä auttaa lukemisen, kirjoittamisen ja monien muiden asioiden oppimisessa (Ayres 2008:85).

5.3 Sensomotoriikan yhteys muihin kehityksen osa-alueisiin

Lapsuusajan leikki on tärkeää aistitoimintojen kehittymiselle ja yhdistymiselle. Leikkiessään lapsi järjestee kehostaan ja asennostaan tulevia aistimuksia näkö- ja kuuloaistimusten kanssa. Ikävuosina 3–7 lapsen aivot ovat herkimmillään vastaanottamaan ja jäsentämään aistimuksia, mikä tekee lapsesta aktiivisen toimijan. Tällöin lapsen tasapaino, silmän ja käden yhteistyö ja motoristen toimintojen ohjailu kehittyvät monipuolisen harjoituksen myötä. Jos aivot yhdistävät aistimuksia huonosti, aiheuttaa se lapselle monenlaisia ongelmia, vaikka hänellä ei olisi älyllistä kehitysvammaa. Hänellä voi ilmetä oppimis- ja käytöshäiriöitä sekä ongelmia liikkumisessa. (Autio 2001: 78–80.)

Piaget`n teorian mukaan sensomotoriset ja kognitiiviset järjestelmät kehittyvät spontaanisti. Lapsi nähdään itsenäisenä tutkijana ja toimijana, joka oppii toimiessaan fyysisen ympäristön kanssa. Pienten lasten tietorakenteet muotoutuvat aisteihin ja motoriikkaan perustuen. (Karila – Kinos – Virtanen 2001: 158–161.)

Psykomotoriikka käytetään oppimisvaikeuksien kuntoutuksessa ja niiden ennaltaehkäisyssä laajasti. Motoriikan kehittyminen ja monipuolinen liikunta ovat ihmisen koko persoonallisuuden kehittymiselle välttämättömiä elementtejä. Psykomotorisesti suuntautuneen liikunnan tavoitteet ovat sekä fyysismotorisia että sosiaalisen ja kognitiivisen alueiden tavoitteita sisältäviä. Psykomotoriikassa on kysymys psyykkisten ja motoristen toimintojen yhteydestä, sillä nämä toiminnot liittyvät kiinteästi havaintoon, liikkumiseen ja ympäristössä toimimiseen. Psykomotoriikan teorian mukaan havainto ja liike sekä liikunta muodostavat toiminnallisen kokonaisuuden, joka on jatkuvassa vuorovaikutuksessa ihmisen ja ympäristön välillä. Kaikki nämä osa-alueet vaikuttavat toinen toisiinsa, joten motoriikan ja havainnon välisiä ongelmia ei voida käsitellä irrallisina toisistaan ja ympäristöstä. (Koljonen 2000: 75–77.) Havainto, liike ja liikunta kuuluvat toiminnallisesti yhteen. Nämä toiminnot ovat jatkuvassa vuorovaikutuksessa ihmisen ja ympäristön välillä. Ympäristö tarjoaa haasteita, joihin yksilö toiminnallaan vastaa. (Koljonen 2000: 25.)

Kielellisen ja motorisen kehityksen vaikeudet esiintyvät usein samoilla lapsilla. Motorisen kehityksen hitaus voi olla jopa ensimmäisiä merkkejä kielellisistä vaikeuksista. Varhaisvuosina leikki on lapsen pääasiallinen toimintamuoto. Motorisen oppimisen ongelmat näkyvät myös lasten leikkitaitojen kehityksen viivästyminenä. Motorisen oppimisen kannalta olisi tärkeää, että lapsi toimii aktiivisesti ja saa palautetta toiminnastaan. Jos motorisen kehityksen tukeminen aloitetaan mahdollisimman varhain, luodaan myöhemmälle motoriselle kehitykselle vankka pohja, ehkäistään ja lievitetään mahdollisia itsetunnon, sosiaalisen kehityksen ja oppimisen ongelmia. (Viholainen – Ahonen 2003: 225–229.)

6 INHIMILLISEN TOIMINNAN MALLI

Työtämme ohjaa Kielhofnerin (2008) inhimillisen toiminnan malli (Model of Human Occupation). Malli pyrkii selittämään, kuinka henkilö motivoituu ja rutinoituu toimintaan ja kuinka hän toiminnasta suoriutuu. Mallin mukaan toimintaan vaikuttavat tahto (volition), tottumus (habituation) ja suorituskyyky (performance capacity). Tahtoon vaikuttavat motivaatiotekijät, kuten henkilön pätevyys, arvot ja mielenkiinnon kohteet. Tottumukset liitetään ajalliseen, fyysiseen ja sosiaaliseen kontekstiin käsittäen henkilön roolit, tavat ja rutiinit. Suorituskyykyyn vaikuttavat henkilön fyysinen ja psyykinen tila sekä henkilön kokemus mahdollisuudestaan toimia. Näitä seikkoja tarkastellessa on aina otettava huomioon ympäristön merkitys henkilön motivaatioon, rutiineihin ja suoriutumiseen liittyen. (Kielhofner 2008: 10–23.)

Seuraavissa kappaleissa esittelemme tarkemmin, mitä tahdolla, tottumuksella ja suorituskyyvällä tarkoitetaan Kielhofnerin inhimillisen toiminnan mallissa. Tätä mallia olemme käyttäneet lapsen ja ryhmän havainnointilomakkeen suunnittelussa sekä päiväkodissa käytyjen toiminnallisten kokeiluiden aikana havaintoja tehdessämme.

Kielhofnerin mukaan Tahto (Volition) käsitteenä sisältää ajatuksen ja tunteen siitä, mitä henkilö pitää tärkeänä ja arvokkaana (values). Arvot ovat kulttuurisidonnaisia ja sitouttavat henkilön tietynlaiseen elämään. Se ohjaa toimintaan toivotulla tavalla, määrittelemään kuinka aikaa pitäisi viettää, mitä pitäisi tehdä, miten pitäisi toimia ja mitä päämääriä pitäisi tavoitella. Tahdon osa-alue huomioi myös henkilökohtaisen kapasiteetin, tehokkuuden ja vaikuttamisen mahdollisuuden (personal causation). Tähän liittyvät henkilön fyysiset, älylliset ja sosiaaliset kyvyt. Kehittyessään ihminen tulee yhä tietoisemmaksi omista kyvyistään ja siitä mihin voi toiminnallaan vaikuttaa. Kolmantena seikkana tahtoon liittyy käsitys siitä, mihin ja millaiseen toimintaan henkilöllä on mielenkiintoa ja mistä hän kokee nauttivansa (interest). Henkilö voi kokea mielihyvää monin eri tavoin. Se voi olla esimerkiksi kehollisen mielihyvän tuntemusta yhdistettynä fyysiseen suoritukseen tai mielihyvää voi tuottaa tietynlaisten materiaalien tai tavaroiden käsittely. Myös itsensä haastaminen vaativampaan toimintaan, toiminnassa onnistuminen ja toisten ihmisten kanssa toimiminen tuottavat mielihyvää. Tahdolla on kaikenkattava vaikutus toiminnalliseen elämäämme. Se muovaa käsitystämme kuinka miellämme maailman ja mitä vaihtoehtoja ja mahdollisuuksia se tarjoaa. Tahto ilmenee henkilön ajattelussa ja

tuntemuksessa olla toimijana toiminnassa, johon liittyy odotuksia, valintoja, kokemuksia ja tulkinta omasta toimimisesta. (Kielhofner 2008:32–50.)

Termi tottumus (habituation) tarkoittaa Kielhofnerin mukaan puoliautomaattista käyttäytymistä tutussa ajallisessa, fyysisessä ja sosiaalisessa kontekstissa. Tottumus näkyy henkilön tavassa toimia (habits) ja rooleina (roles). (Kielhofner 2008:16–18.) Tottumukset antavat henkilölle mahdollisuuden toimia yhteistyössä ympäristön kanssa siten, että siitä tulee päivittäinen elämämme (Kielhofner 2008:52). Tapamme toimia vaikuttaa kaikkeen päivittäiseen käyttäytymiseemme. Tapamme vaikuttavat siihen, kuinka rutiinit esiintyvät. Tapamme säätelevät, kuinka käytämme tyypillisesti aikaamme. Tapamme toimia tuottaa käyttäytymistylejä, jotka näkyvät toiminnallisina suorituksina. (Kielhofner 2008:51–67.)

Sisäistetty rooli on sosiaalinen ja /tai henkilökohtaisesti määritelty status yhdistettynä asenteisiin ja toimintaan. Tämä perustuu siihen, että kaikki me kuulumme sosiaaliseen yhteisöön ja toimimme siinä. Roolin sisäistäminen tarkoittaa, että henkilö ottaa identiteetin, ajattelu- ja toimintatavan, joka kuuluu tälle roolille. Roolit vaikuttavat toimintaamme kolmella eri tavalla. Ensiksikin ne vaikuttavat tapamme toimia sekä toimintamme sisältöön. Roolista toiseen siirtymistä viitoittavat usein sellaiset muutokset kuten pukeutuminen, tapamme puhua ja olla yhteydessä muihin henkilöihin. Toiseksi rooli määrittelee, mitä rooliin toimintaan kuuluu, mikä siitä tekee juuri tämän roolin ja mitä roolin omaavan henkilön odotetaan tekevän. Kolmanneksi roolin luonteeseen kuuluu, että se on syklimäinen, siihen liitytään, siinä ollaan ja siitä poistutaan. Roolit vaihtuvat sosiaalisten tilanteiden sekä ajan myötä. (Kielhofner 2008:51–67.)

Suorituskyvyn (performance capacity) Kielhofner jakaa kahteen tekijään. Nämä tekijät ovat henkilön fyysiset ja psyykkiset ominaisuudet. Fyysiset tekijät sisältävät tuki- ja liikuntaelimestön, hengitys- ja verenkiertoelimestön sekä neurologian toimivuuden. Psyykkiseen sekä kognitiiviseen toimintakykyyn liittyy muistitoimintojen ja toiminnan suunnittelun sujuvuus. Näistä molemmista tekijöistä riippuu henkilön mahdollisuus suoriutua tietyistä toiminnoista ja saada omakohtainen kokemus toimintojen sujuvuudesta. (Kielhofner 2008:18–20.) Opetellessamme jotain uutta toimintaa me voimme aluksi pyrkiä tekemään tarkoituksenmukaisia liikkeitä, mutta oppiaksemme jonkin uuden toiminnon meidän on tartuttava kokemukseen ja opittava siitä, miltä se tuntuu (Kielhofner 2008:73).

7 YMPÄRISTÖ

Inhimillisen toiminnan mallissa Kielhofner määrittelee ympäristöä seuraavasti. Kaikki toimintamme tapahtuu monitahoisessa ja monikerroksisessa ympäristössä. Toimintaamme antaa sisällön ja merkityksen fyysinen sekä sosiokulttuurinen konteksti. Ympäristö kuuluu erottamattomana osana elämäämme. Ympäristön vaikutukseen kuuluu esimerkiksi seuraavia seikkoja; keiden ihmisten kanssa toimimme, mitä esineitä ja välineitä käytämme, mitä mahdollisuuksia ja tarkoituksia on toiminnallamme tietyissä konteksteissa. Kaikki ympäristöt tarjoavat mahdollisuuksia, resursseja, vaatimuksia ja rajoituksia. Se mitä arvoja, mielenkiinnonkohteita, rooleja, tapoja ja suoriutumismahdollisuuksia tietty ympäristö kullekin henkilölle tarjoaa määrittää sen, mikä vaikutus ympäristöllä on henkilölle. Ympäristöllä on tietty vaikutus sekä fyysisessä että sosiaalisessa mielessä. Se voi antaa mahdollisuuksia, tukea, vaatia tai säilyttää tiettyjä toiminnallisia valintoja. Ympäristöllä voi olla henkilölle joko toimintaa edesauttava tai toimintaa estävä merkitys. (Kielhofner 2008:21.)

Toisena näkökulmana huomioimme Dunningin, Brownin ja Youngstormin (2003) ekologisen mallin (Ecological Model of Occupation). Malli on rakennettu seuraavien käsitteiden ympärille; henkilö (person), ympäristön puitteet (context), tehtävä (task) ja suoritus (performance). Vaikka kaikki neljä edellä mainittua käsitettä nähdään tärkeänä, malli korostaa ympäristön puitteiden tarkastelua. Mallissa huomioidaan henkilön, tehtävän ja ympäristön puitteiden vaikutusta toiminnassa suoriutumiseen. Henkilö määritellään ainutlaatuisena yksilönä, jonka aiemmat kokemukset, henkilökohtaiset kiinnostuksen kohteet sekä sensomotoriset, kognitiiviset ja psykososiaaliset taidot muodostavat ainutlaatuisen yhdistelmän. Tehtävä tarkoittaa toimintojen yhdistelmää, joka on tarpeen tavoitteiden saavuttamiseen. Ympäristön puitteet liittyvät toisiinsa olosuhteet, jotka ympäröivät henkilöä. Näitä ovat fyysinen, sosiaalinen ja kulttuurinen ulottuvuus. Malli määrittää ympäristön puitteiden lisäksi myös ajalliset puitteet, kuten kronologisen iän, kehityksellisen tason, elämän jakson ja terveydentilan. Ekologisessa mallissa henkilön ja ympäristön puitteiden oletetaan yhdessä vaikuttavan henkilön käyttäytymiseen ja suoritukseen. Suoritus tapahtuu, kun henkilö toimii saavuttaakseen tietyn tehtävän ympäristön tarjoamissa puitteissa. Ympäristö vaikuttaa henkilön mielenkiinnon kohteisiin ja valintoi-

hin, ja se voi tukea tai estää henkilöä käyttämästä taitojaan ja kykyjään. (Dunn – Brown – Youngstorm 2003:222- 227.)

Yksi ympäristön merkittävä rooli on mahdollistaa leikki. Ympäristön tarjoamia resursseja voidaan käyttää lasten leikkikokemusten tukemiseen ja edistämiseen. Toimintaterapian näkökulmasta ympäristöä on helpompi muuttaa lapselle sopivaksi kuin muuttaa lasta ympäristöön sopivaksi. (Letss – Rigby – Stewart 2003: 159.) Lapsi ei leiki ympäristössä, joka ei ole kiinnostava tai on liian vaikea tai helppo. Ympäristö, joka tarjoaa vaihtoehtoja ja mahdollisuuksia erilaisiin leikkeihin, mahdollistaa lasten leikillisyyden ja antaa heille mahdollisuuden haastaa itsensä kasvamaan ja kehittämään tietojaan ja taitojaan. Lapsi, jolla on vammaa tai kehityksellistä viivettä voi kehittää itselleen sopivia suoriutumisstrategioita ja rakentaa näin kuvaa omasta pätevyystään ja saada itseluottamusta. Aika ajoin aikuisten tulisi myös tarjota lapsille leikkivälineitä ja materiaaleja, joita ei tyypillisesti käytetä leikeissä. (Letss ym. 2003: 158- 163.)

8 LEIKKI

Opinnäytetyömme kohdistuu 3–6-vuotiaisiin lapsiin. Tämän ikäiset lapset ovat leikki-ikässä ja heidän elämässään leikki on yleensä hyvin keskeisellä sijalla. Saksalainen Karl Groos oli ensimmäinen tutkija, joka piti leikkiä lapsen kehityksen kannalta merkittävänä toimintana. Hänen mukaansa leikki on valmistautumista tulevaisuuteen, harjoittelua elämää varten. Hänen mukaansa lapsi oppii harjoittelun ja jäljittelyn kautta uusia taitoja. Leikki myös lisää ihmisen sopeutumiskykyä. Eri tutkijat ovat lähestyneet leikkiä eri tavoin ja käsitykset leikin kehityksellisestä tehtävästä eroavat toisistaan. Etenkin motivaatio on synnyttänyt paljon keskustelua tutkijoiden kesken. Piaget'n käsityksen mukaan leikki on yksi assimilaatioilmiön tekijöistä. Leikissä esiintyy toimintojen toistamispyrkimys, joka toteutuu leikin itsensä antaman toiminnallisen mielihyvän takia. Lapsi leikkii assimiloivasti eli sulattaa leikin avulla mieleensä ympäristökokemuksiaan jo sensomotorisella kaudella. Sensomotorinen leikki on eräänlaista harjoittelua. (Wahlström:1980: 65–67.)

Vygotskin mukaan leikki alkaa siitä, kun lapsi pystyy erottamaan mielikuvitusilanteen todellisesta tilanteesta ja pystyy irrottautumaan tilannesidonnaisesta käyttäytymisestään.

Leikin ja kehityksen suhdetta voidaan verrata opetuksen ja kehityksen suhteeseen; kuten opetus, myös leikki luo lapselle lähikehityksen vyöhykkeen. Lähikehityksen vyöhykkeellä Vygotsky tarkoitti lapsen aktuaalisen kehitystason ja potentiaalisen kehitystason välistä etäisyyttä. Aktuaalinen kehitystaso viittaa lapsen itsenäiseen osaamiseen ja potentiaalinen kehitystaso osaamiseen, johon lapsi yltää aikuisen ohjauksessa tai osaavien tovereiden kanssa yhteistyössä. Lapsen toiminta ja toiminnan tavoitteet liittävät hänet ympäristöön. Lapsen ja ympäristön välillä vallitsee dialektinen vuorovaikutussuhde. Lapsi on aito ja toimiva subjekti vuorovaikutuksessa ympäristönsä kanssa. (Karila ym. 2001: 165–170.)

Roger Callois jakaa leikin neljään perustyyppiin, joita vastaa neljä pääteemaa; kilpailu, sattuma, kuvittelu ja huimaus. Kilpailu on monen leikin lähtökohta ja se sisältää myös reilun pelin hengen. Kilpailuun osallistuminen vaatii tarkkaavaisuutta, harjoittelua, ponnistelua ja itsekuria. Sattuma puolestaan kieltää kyvykkyyden ja pätevytymisen arvon ja perustuu pelkästään onneen ja epäonneen. Sattuma on se tekijä johon leikin viehätys perustuu. Kuvittelu vaatii tilapäistä suostumusta ja sitoutumista illuusioon tai erilliseen suljettuun, sopimukseen perustuvaan ja fiktiiviseenkin maailmaan. Tällaisten leikkien ilmaisumuodot perustuvat siihen, että leikkijä on uskovinaan olevansa joku muu, kuin on. Huimaus-teemaisissa leikeissä halutaan hetkeksi järkyttää havaitsemisen ja aistimisen luotettavuus ja tuottaa nautinnollinen huimauksen tai pyörtymyksen tunne. Keinuminen, liukuminen, putoaminen ja suoraviivaisen liikkeen nopeutuminen tai yhdistyminen kiertoliikkeeseen aiheuttavat fyysisen huimauksen tunteen. Myös psyykkistä huimausta aiheuttavat hulluttelu ja tabuja rikkovat leikit ja lorut kuuluvat tähän luokkaan. (Kalliala 1999: 40–46.)

Lapset keksivät omaehtoiseen luoviin leikkeihinsä itse sisällön ja muodon. Kun lapset leikkivät, he haluavat toteuttaa omia leikki-ideoitaan. Leikki alkaa, kun lapsi kohtaa itsessään toteuttamattomissa olevia pyrkimyksiään. Kun lapsi ei voi toteuttaa eikä myös unohtaa pyrkimyksiään, hän ratkaisee ongelman asettumalla kuvitteelliseen maailmaan, jossa toiveet on mahdollista toteuttaa. Leikin yllykkeet ja motiivit ovat lapsessa itsessään. Lapsi tutkii itseään ympäröivää maailmaa, muodostaa merkityksiä ja oivaltaa todellisuutta tilanteessa, jossa omat taidot eivät riitä aikuisen tasolle. Leikillä on lapselle henkilökohtainen merkitys. Tämä sitouttaa hänet leikkiin. Leikin mielekkyys avaa mahdollisuuden sitoutua niihin tekijöihin, jotka kehittävät ja opettavat lasta. (Hintikka, Helenius, Vähänen 2004: 41–55)

Matti Bergström on selvittänyt kirjassaan "Mustat ja valkeat leikit" lapsen leikkikäyttäytymistä ja luonnetta aivojen toiminnan pohjalta. Lapsen leikki on usein spontaanista ja kaaosta aiheuttavaa. Nämä kaaosta aiheuttavat leikit ovat kuitenkin edellytys luovuuden kehittymiselle. Aivojen järjestelmä, jossa leikki tapahtuu, ei sisällä järjestystä samassa mielessä kuin looginen ajattelu. Tajunta ja alitajunta ovat yhdistyneenä tämän järjestelmän muodostamaan yhteen ja samaan psyykkiseen sisältöön, ajatukseen ja toimintaan. Lapset näkevät ympäristön eri tavalla kuin aikuiset. He näkevät siinä monia vaihtoehtoja, joita he voivat mielikuvituksessaan kehittää. (Bergström 1997: 119–125.) Bergström painottaa lasten mahdollisuutta leikkiä myös leikkejä, jotka sisältävät kaottisuutta ja aikuisen mielestä tuhoaviakin elementtejä. Kaaoksen ja järjestyksen yhteentörmäyksen tuloksena on juuri "mahdollisuus". Mahdollisuus kaaoksen ja järjestyksen sulautumiseen toisiinsa, ja siten myös kokonaisuuden ja osien sekä leikin ja logiikan. (Bergström 1997: 132- 133.)

Lasten leikeissä on havaittu leikin painopisteen siirtyneen liikunnallisista leikeistä fyysisesti yksipuolisempiin leikkeihin, kuten median tarjoamiin fyysisesti passiivisiin toimintoihin ja teknisten laitteiden käyttämiseen. Viime vuosien aikana on esitelty myös kriittisiä mielipiteitä teknologian mahdollisista kielteisistä vaikutuksista lapsen kehitykseen. Yleisin kriittinen arvio teknologian tarjoamasta kasvuympäristöstä perustuu siihen, että tieto- ja viestintäteknikka vieraannuttaa luonnollisista kokemuksista ja luonnollisista sosiaalisista suhteista. (Lehtinen 2001:35.) Liikuntaleikkien lisääminen ja monipuolistaminen lasten arjessa on haaste, johon haluamme kiinnittää huomiota opinnäytetyössämme. Ympäristöön vaikuttamalla pyrimme innostamaan lapsia kokeilemaan uusia leikkejä ja leikin kautta harjoittamaan sensomotorisia taitojaan.

9 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS

9.1 Tehtävä ja kysymykset

Opinnäytetyömme tehtävänä oli tuottaa tietoa, voiko lapsen päiväkotiympäristössä, Pelimannit ryhmän sisätiloissa toteuttaa sensomotorisia leikkejä ja leikkeihin mahdollista-

via ja houkuttelevia elementtejä. Opinnäytetyössämme tarkastelimme, millaisia sensomotoriikkaa harjoittavia leikkejä lapsella on mahdollista leikkiä päiväkotiympäristössä, erityisesti sisätiloissa. Perehdyimme sensorisen integraation teoriaan ja siihen, miten toimintaterapiassa käytetään sensomotorisia leikkejä ja niihin liittyviä välineitä. Kokeilimme, onko päivähoiton arkeen mahdollista tuoda leikkejä ja välineitä, jotka tukevat lapsen sensorisen integraation ja erityisesti sensomotoriikan kehitystä. Veimme päiväkodin käyttöön myös toimintaterapeuttista näkökulmaa ja tavan tukea lasten sensomotorista kehitystä.

Opinnäytetyössämme tarkastelimme sensorisen integraation merkitystä lapsen normaalille kehitykselle ja mahdollisille pulmille. Halusimme tuoda esille ympäristöön liittyviä toiminta ja leikkimahdollisuuksia, jotta lapsille mahdollistuu luontainen ja kehityksen mukainen sensorista integraatiota ja erityisesti sensomotoriikkaa tukeva leikki.

9.2 Laadullinen toimintatutkimus

Tutkimuksemme noudattaa laadullisen toimintatutkimuksen periaatteita. Perehdyimme päiväkotiympäristön leikkimahdollisuuksiin sekä sisätiloissa että ulkona sensorisen integraation viitekehyksen pohjalta. Kokeilimme yhdessä päivähoiton työntekijöiden kanssa sensomotoristen leikkien ja välineiden lisäämistä lapsen päivähoiton ympäristöön.

Toimintatutkimuksessa tuotetaan tietoa käytännön kehittämiseksi. Toimintatutkimus on yleensä ajallisesti rajattu tutkimus- ja kehittämisprojekti, jossa suunnitellaan ja kokeillaan uusia toimintatapoja ja siinä tavoitellaan käytännön hyötyä ja käyttökelpoista tietoa. Toimintatutkija osallistuu tutkimaansa toimintaan tehden tutkimuskohteeseensa interventiota. Toimintatutkija on aktiivinen vaikuttaja ja toimija. Hän ei ole olevansa ulkopuolinen ja neutraali. Toimintatutkimus yhdistää teorian ja käytännön. Toimintaa pyritään kehittämään reflektiivisen ajattelun avulla, joka tarkoittaa toiminta- ja ajattelutapojen perusteiden pohdintaa. Toimintatutkimuksessa vaihtelevat suunnittelu, toteutus, havainnointi ja reflektointi. Se on prosessi, jossa ymmärrys ja tulkinta lisääntyvät vähitellen. (Heikkinen – Rovio – Syrjälä 2006: 16–36.)

Laadullisessa tutkimuksessa tutkimusongelma ei välttämättä ole täsmällisesti ilmaistavissa tutkimuksen alussa, vaan se täsmentyy koko tutkimuksen ajan. Tutkimuksen edetessä alkuvaiheessa olevat johtoajatukset muuntuvat vähitellen käsitteellisesti ja teoreettisesti selkeämpään ja täsmällisempään muotoon. (Heikkinen – Huttunen – Moilanen 1999: 69.)

Laadullisen tutkimusmenetelmän tavoitteena ei ole totuuden löytäminen tutkittavasta asiasta. Laadullisessa tutkimuksessa korostuvat kolme näkökohtaa, jotka ovat konteksti, ilmiön intentio ja prosessi. Kontekstin kuvauksen tulee sisältää asian esiintymisympäristön, ajan, paikan sekä tutkimustilanteiden kuvailua. Intention huomioon ottaminen tarkoittaa motiivien ja tarkoitusperien tarkkailua. Prosessilla tarkoitetaan tutkimusaikataulun ja tutkimusaineiston tuotantoedellytysten suhdetta tutkittavaa asiaa koskevaan ymmärtämiseen. (Vilka 2007a: 97–100.)

Toimintatutkimuksen tavoitteena on muuttaa paremmaksi kohteena olevaa käytäntöä, osallistujien ymmärrystä tästä käytännöstä sekä tilannetta, jossa toimitaan. Osallistuminen ja muutos liitetään yhteen oletuksella, että muutos alkaa ja jatkuu osallistumisella yhteiseen toimintaan. Toimintatutkimuksen tavoitteena ei ole järjestää käytännön kentällä ulkopuolisen suunnittelemaa muutosta, vaan aktivoita kentällä toimiva itse suorittamaan oman työnsä analyysiä ja kehittämistä. Yhteisenä päämääränä onkin tällöin että tutkimusprosessista muodostuu koko siihen osallistuvalla yhteisölle oppimisprosessi. (Syrjälä – Ahonen – Syrjäläinen – Saari 1996:35.)

Toimintatutkimus on nähty erityisen lupaavana keinona saada aikaan muutosta kouluis- ja muilla työpaikoilla. Lähtökohtana on ajatus, että oman työn kehittäminen voi käynnistyä vain alkamalla reflektoida ja pohdiskella omia käytännön kokemuksia. Kyseiseen tutkimusmetodiin sisältyy myös ajatus siitä, että esimerkiksi opettajaksi, sosiaalityöntekijäksi tai sairaanhoitajaksi kehittyminen jatkuu koko uran ajan ja että peruskoulutus voi antaa ainoastaan edellytykset sitoutua tällaiseen jatkuvaan ammatilliseen kasvuun. (Syrjälä ym. 1996:35.)

Toimintatutkimus kiinnostaa myös hallintoa ja työelämää. Sen avulla voidaan saada osallistujat sitoutumaan johonkin tiettyyn uudistukseen. Toimintatutkimuksen katsotaan soveltuvan hyvin myös työelämän täydennyskoulutusprojekteihin. (Heikkinen – Huttu-

nen – Moilanen 1999: 15–16.) Toimintatutkimus voi saattaa työpaikkojen rutiinit uuteen valoon (Heikkinen ym. 1999: 44–45).

9.3 Toiminnallinen osuus

Keväällä 2008 käynnistyi Toivo-hanke ammattikorkeakoulu Metropolian ja Helsingin kaupungin päivähoidon kanssa. Syksyn 2008 kuluessa kävimme päiväkotiki Nuotissa Pelimannit-ryhmässä useaan kertaan ja keskustelimme henkilökunnan kanssa hankkeen sisällöstä ja tutustuimme päiväkodin toimintaan, sen varhaiskasvatussuunnitelmaan ja jokapäiväiseen arkeen.

Opinnäytetyön aihetta pohdimme pitkään. Päätös, että teemme sen Toivo-hankkeeseen syntyi tammikuussa 2009. Päiväkotiki Nuotin henkilökunnan kanssa sovimme asiasta 3.2.2009 käydyssä palaverissa. Pehdyimme lasten toimintaterapiassa käytettävään sensorisen integraation terapiaan ja haastattelimme SI-toimintaterapeutti Suvi Kauppista. Haastattelu tapahtui 4.2.2009 hänen työtilassaan Espoossa. Tutustuimme myös hänen terapiatilaan sekä terapiavälineisiin. Tästä käynnistä saimme lisää ideoita päivähoitoympäristön muokkaamiseen ja leikkivälineiden valintaan niin, että lapsen sensomotorista kehitystä voidaan tukea monipuolisesti. Teimme listaa leikki-ideoista. (Kauppinen 2009.)

Helmikuussa 2009 suunnittelimme, mitä leikkejä ja leikkivälineitä lähdimme yhdessä päiväkodin henkilökunnan kanssa kokeilemaan Pelimannit-ryhmän tiloissa. Toteutimme toiminnalliset kokeilut 3.3, 16.3. ja 6.4.2009. Leikkihetkillä oli mukana meidän lisäksi ryhmän henkilökuntaa. Toiveenamme oli, että leikit jäisivät lasten käyttöön yhtenä vapaan leikin mahdollisuutena ja että leikit olisivat jokapäiväisessä käytössä

Opinnäytetyön julkaisu ajoittuu marraskuulle 2009 päiväkodin henkilökunnan kehittämisillan yhteyteen. Illassa esittelemme opinnäytetyön teoriaaustaa, kokemuksia kokeilusta ja tuloksia yhdessä Pelimannit-ryhmän henkilökunnan kanssa. Käytössämme on runsaasti valokuvia leikeistä ja välineistä sekä videonauhoitus esityksen havainnollistamiseen. Päiväkodin henkilökunnalla on myös mahdollisuus itse kokeilla tutkimuksemme käytettyjä leikkivälineitä.

Sensomotoriset leikit jaoinme kolmeen eri alaryhmään. Suunnittelimme leikkejä ja välineitä, jotka tukevat lapsen tasapainoa, kehon puolten yhteistyötä sekä silmän ja käden yhteistyötä (Liite 1). Huomioitavaa on, että useat leikkitoiminnot saattavat kehittää ja tukea useampaa eri osa-aluetta. Leikeissä oli myös tuntoaistia stimuloivia leikkivälineitä. Tarkoituksenamme oli valita leikkejä, jotka ovat helposti tuotavissa vaihtoehtoiksi muiden leikkien joukkoon. Tätä valintaa ja suunnittelua teimme yhdessä henkilökunnan kanssa. Kartoitimme päiväkodin leikkivälineet ja teimme hankintaehdotuksia henkilökunnalle. Leikkejä ja välineitä valikoidessamme kiinnitimme huomiota turvallisuuteen. Turvallisuus on erityisen tärkeä näkökulma, koska tarkoituksena oli, että leikkivälineet voisivat jäädä käyttöön jokapäiväiseen arkeen vapaisiin leikkihetkiin, myös ilman aikuisen välitöntä ohjausta.

Välineiden hankintaan ei ollut varattu erillistä määrärahaa. Päiväkodista löytyi erilaisia mailoja ja palloja, lattiamuotoja, vanteita, hernepusseja, kärpäslätkiä, ryömintätunneli, tunnustelupusseja sekä erilaisia kangasmateriaaleja. Teimme omalta rakennustyömaalta ylijääneestä puutavarasta tasapainolaudan, renkaanheittopelin, kaksikätsyyttä vaativat mailat ja sisähiihtosukset. Lisäksi valmistimme magneettionget ja massakalat, tasapainoiluputket sekä erikokoisia hernepusseja eri materiaaleista. Teimme myös helposti saatavista ja edullisista materiaaleista leikkivälineitä. Keiloja teimme tyhjistä, erikokoisista limonadipulloista, joiden sisällä oli riisiä, herneitä, kiviä tai vettä. Tyhjistä suurista rahkaämpäreistä ja pienemmistä tuorejuustopurkeista teimme esteradan tolpat. Puomit esterataan syntyivät tyhjistä maitopurkeista, joita oli teipattu yhteen. Mailoja saatiin myös rullalle kääntyistä sanomalehdistä ja erikokoiset pahvilaatikot toimivat maaleina.

Välineitä voi käyttää monin eri tavoin ja edelliseen tuttuun käyttötapaan voi lisätä uusia elementtejä. Toimintoja voi myös yhdistellä keskenään. Monet näistä leikkivälineistä tukevat sensomotoriikan useita eri osa-alueita.

Seuraavista toiminnallisista kokeiluista on kuvia (Liite 2). Kuvat ovat tarkoitettu selkeyttämään leikki-ideoita ja välineitä.

Ensimmäinen toiminnallinen kokeilu päiväkotia Nuotissa 3.3.2009 klo 8.00–11.30.

Valitsimme lepohuoneeseen seuraavat sensomotoriset leikit ja välineet:

Kehon puolten yhteistyö: mailalla pallon lyöminen maaliin, kaksikätsyyttä vaativan pelivälineen käyttäminen.

Tasapaino: puomikävely, tasapainolauta, hernepussileikit isoilla hernepusseilla.

Silmän ja käden yhteistyö: magneettionginta, erilaisten pallojen lyöminen mailalla, renkaanheittopeli, keilailu, hernepussien heitto.

Toinen toiminnallinen kokeilu päiväkotiki Nuotissa 16.3.2009 klo 8.00–11.30.

Valitsimme lepohuoneeseen seuraavat sensomotoriset leikit ja välineet:

Kehon puolten yhteistyö: lattiakuviorata, sisähiihtosukset, kärpäslätkäleikki, ryömimistunneli, sanomalehtimailalla pallon kuljetus rataa pitkin.

Tasapaino: sisähiihtosukset, päiväpeitto riippumattomana.

Silmän ja käden yhteistyö: pallon kuljetus sanomalehtimailalla, kärpäslätkäleikki

Mukana olivat myös tunnustelupussit, jotka kehittävät käsien sensoriikkaa.

Kolmas toiminnallinen kokeilu päiväkotiki Nuotissa 6.4.09 klo 8–11.45

Valitsimme lepohuoneeseen seuraavat sensomotoriset leikit ja välineet:

Kehon puolten yhteistyö: kärpäslätkäleikki, esterata, ryömimistunneli (sensoriset materiaalit), lattiakuviorata.

Tasapaino: esterata (esteradan ”tolpat” astumisalustoina), lattiakuviorata, puomit ja hernepussit

Silmän ja käden yhteistyö: magneettionginta

Käsien motoriikka ja sensoriikka: tunnustelupussit

Lapset oli jaettu kolmeen ryhmään, jokaisessa ryhmässä oli kerroista vaihdellen 4–7 lasta. Ryhmät ohjattiin leikkitalaan vuorotellen eli kerrallaan tilassa oli leikkimässä yksi ryhmä. Lapsille kerrottiin, mitä tehdään ja esiteltiin leikkivälineet. Tämän jälkeen lapset saivat vapaasti leikkiä ja kokeilla välineitä. Leikkituokiot kestivät noin neljäkymmentä minuuttia. Aikuiset auttoivat tarvittaessa ja toimivat yhdessä lasten kanssa silloin, kun he toivoivat aikuista kaverikseen.

9.4 Aineiston keruu

Toiminnallisten kokeiluiden jälkeen keräsimme yhteen tutkimusaineistomme. Tutkimusaineistomme kuuluivat havainnointilomakkeet, teemahaastattelun muistiinpanot, omat havaintomuistiinpanomme sekä valokuva- ja videomateriaali. Meillä oli myös kirjattuna muistiinpanoja henkilökunnan kanssa käydyistä keskusteluista.

Kehitimme havainnointilomakkeet sekä yksittäisten lasten havainnoimiseen että ryhmän havainnoimiseen. Kehittelyn pohjana käytimme inhimillisen toiminnan mallin (Kielhofner: Model of Human Occupation 2007) keskeisiä käsitteitä; tahtoa, tottumusta ja suoritusta. Henkilökunta täytti havainnointilomakkeen (Liite 3) jokaisesta lapsesta. Lomakkeessa kysyttiin kunkin lapsen kiinnostusta, kokeilun halua, oma-aloitteisuutta, valintojen tekemistä, leikkeihin sitoutumista ja leikkien haasteellisuutta liittyen valittuihin sensomotorisiin leikkeihin. Lisäksi lomakkeessa kysyttiin oppivatko lapset uusia taitoja sekä tuottivatko leikit mielihyvää. Henkilökunta täytti myös ryhmää koskevan havainnointilomakkeen (Liite 4). Ryhmän havainnointilomakkeen avulla halusimme saada tietoa sensomotoristen leikkien soveltuvuudesta päivähoitoikäisille lapsille ja päiväkotiryhmän sisätiloihin.

Haastattelimme Pelimannit ryhmän henkilökuntaa 29.4.09. Toteutimme haastattelun teemahaastatteluna, joka sijoittuu formaaliudessaan lomakehaastattelun ja avoimen haastattelun väliin. Haastattelu ei etene tarkkojen, yksityiskohtaisten, valmiiksi muotoiltujen kysymysten kautta vaan väljemmin kohdentuen tiettyihin ennalta suunniteltuihin teemoihin (Vilka 2007a: 101–102). Haastattelun aiheina olivat sensomotoriset leikit ja leikkivälineet sekä niiden käyttökokemukset 3-6 vuotiaiden lasten päiväkotiryhmässä.

Keräsimme aineistoa myös tekemällä itse havaintoja. Osallistuimme interventioihin ja teimme havaintoja niiden aikana. Osallistavassa ja aktivoivassa osallistavassa havainnoinnissa tutkija on mukana tutkimuskohteessa. Tällöin hän myös omalla läsnäolollaan vaikuttaa tutkimuskohteeseen tai tutkittavaan ilmiöön. (Vilka 2007b:67.) Seurasimme tuokioiden kulkua ja lasten toimintaa, mutta osallistuimme samalla myös tuokioiden ja lasten ohjaukseen. Interventioiden päätyttyä kirjasimme havaintomme opinnäytetyön päiväkirjaan.

Valokuvasimme jokaisen toiminnallisen kokeilun aikana lapsia sensomotorisissa leikeissä. Kuvasimme myös leikkivälineitä ja videoimme 3.3.2009 toteutunutta leikki-tuokiota. Valokuvien ja videon oli tarkoitus täydentää omia havaintojamme sekä havainnollistaa leikkejä ja leikkivälineitä myös muille tahoille.

Edellisten aineistojen lisäksi meillä oli vielä käytössämme runsaasti muistiinpanoja henkilökunnan kanssa käydyistä keskusteluista. Muistiinpanoja olimme kirjanneet alku-

tapaamista lähtien. Näin meillä oli käytössä koko prosessin ajalta kattavat muistiinpanot.

9.5 Aineiston analyysi

Laadullisen aineiston analyysi alkaa jo aineiston keruun alkuvaiheessa. Tutkija tekee havaintoja tutkittavasta materiaalista sekä kontekstista, jossa tutkimus tapahtuu. Havaintojen kirjaaminen tutkimuspäiväkirjaan on tärkeää. Tutkimustehtävästä riippuen laadullinen aineisto voi olla esimerkiksi litteroitua tekstiä avoimesta haastattelusta, tutkijan omia havaintomuistiinpanoja, valokuvia, piirroksia tai videokuvaa. Aineiston analyysin lähtökohdiana on saada vastauksia tutkimuskysymykseen ja erottaa aineistosta olennainen. Laadullisen aineiston tavallisimpia analyysimenetelmiä ovat teemoittelu, tyypittely, sisällönerittely, diskurssianalyysi ja keskusteluanalyysi. (Hirsjärvi – Remes – Sajaavaara 2008:216–220.)

Tämän opinnäytetyön aineiston analysointimenetelmänä on käytetty aineiston teemoittelua. Teemoja muodostettaessa pohditaan, mitkä seikat tutkimusaineistossa ovat keskeisiä ja ovat tutkimuskysymyksen kannalta olennaisia. Näille seikoille mietitään yhdistäviä nimittäjiä, teemoja. Kunkin löydetyn teeman alle kootaan siihen kuuluvat aineistoista esille tulevat tutkimustulokset. (Eskola 2001: 174–180.)

Tutkimusraportissa voidaan esitellä myös sitaatteja saaduista aineistoista. Aineistosta lainattujen kohtien tarkoituksena on antaa havainnollisia esimerkkejä aineistosta sekä todiste aineiston olemassaolosta. Esimerkit valaisevat myös, miksi tutkija on päätenyt tietyn teeman muodostamiseen ja sen tuloksen esittelyyn. (Eskola 2001: 174–180.)

Tässä opinnäytetyössä emme päätenneet siteeraamaan lasten tai henkilökunnan kommentteja, vaan valitsimme muutamia kuvia, joiden on tarkoitus havainnollistaa toiminnallisten kokeiluiden antia.

10 TULOKSET

10.1 Sitoutuminen leikkeihin

Lapsen havainnointilomakkeiden mukaan kaikki lapset osoittivat kiinnostusta sensomotorisiin leikkeihin. Suurin osa lapsista sitoutui näihin leikkeihin ja leikki keskittyneesti pidemmän aikaa (Kuva 5). Muutaman lapsen oli vaikea keskittyä omaan leikkiin tai odottaa omaa vuoroaan tietyn leikkivälineen vapautumiseen. Omien havaintojemme mukaan lapset sitoutuivat pääosin hyvin leikkeihin. Keskittyminen vaihteli ja oli välillä erittäin intensiivistä. Tilanteiden dynamiikka vaihteli kerrasta ja lapsiryhmästä toiseen. Etenkin ensimmäisillä leikkikerroilla lapset vaihtelivat leikkipisteiden välillä nopeaan tahtiin kokeillen eri leikkejä ja välineitä. Myöhemmässä vaiheessa monet lapset valitsivat itseään kiinnostavat leikit ja viihtyivät niiden parissa pidemmän ajan.

Kuva 5. Tytöt keskittyivät onkimiseen.

10.2 Leikkien tuottama mielihyvä, ilo ja riemu

Havainnointilomakkeiden mukaan lapset kokivat iloa ja riemua leikkiessään sensomotorisia leikkejä. Ilo ja riemu näkyivät lasten innostuneisuutena, nauruna, iloisina ilmeinä

ja huudahduksina (Kuva 6). Monet lapset käyttivät koko leikkiajan hyväkseen. Useat lapsista sanoittivat leikkejään ja kertoilivat aikuisille tai toisille lapsille juttuja leikkiesseen. Lapset käyttivät mielikuvitusta leikeissään. Rinnakkaisten leikkien lisäksi lapset leikkivät myös parin kanssa sekä useamman lapsen yhteistä leikkiä (Kuva 7). Yksittäisistä leikki-ideoista syntyi myös yhteisiä leikkitarinoita. Keskustelimme leikeistä ja kyselimme lasten mielipiteitä leikkikokemuksista. Kaikki lapset kertoivat pitäneensä leikeistä kovasti ja nimesivät mieluisimpia leikkejään. Lasten kokema mielihyvä eri leikeistä vaihteli lapsesta riippuen.

Kuva 6. Aagh!

Kuva 7. Ratsut esteradalla.

10.3 Leikkien mukauttaminen

Lapset olivat taidoiltaan erilaisia. He mukauttivat leikkejä itselleen sopiviksi. Havaintoja tehdessämme, huomasimme, että lapset helpottivat monella tavalla niitä leikkejä, jotka olivat heille liian vaikeita. Leikkejä, jotka he kokivat helpoiksi, he monipuolistivat siten, että haasteellisuus lisääntyi (Kuva 8). Leikin haasteellisuuden lisäämisestä oli esimerkkinä leikki, jossa poika mailalla pallotellessaan vaikeutti leikkiään, tasapainottelemalla samanaikaisesti tasapainolaudalla. Esimerkki leikin helpottamisesta näkyi, kun pieni tyttö helpotti tasapainopuomilla kävelyä asettamalla kaksi puomia rinnakkain, jolloin tasapainokävely helpottui.

Kuva 8. Kuvan poika haki lisää haastetta magneettiongintaan onkimalla kahdella ongella yhtä aikaa.

Ryhmän työntekijöiden haastattelussa tuli esille, että lapset toteuttivat monenlaisia lattiakuvioratoja sekä esteratoja eri materiaaleista luoden itse haasteita itselleen ja kavereilleen. He muuntelivat ratoja leikin juonen mukaan. He myös rakentelivat materiaaleista erilaisia rakennelmia. Henkilökunnan mielestä leikit olivat muunneltavissa lasten taitojen mukaan. Heidän mielestään haastetta tulee olla sopivasti, jotta mielenkiinto leikkiin säilyy (Kuva 9).

Kuva 9. Pojat rakensivat maitopurkkipuomeista ja ämpäreistä haasteellisia rakennelmia, joiden läpi he yrittivät pujottautua.

10.4 Taitojen karttuminen

Sekä omien havaintojemme että havainnointilomakkeiden mukaan suurin osa lapsista oppi sensomotorisista leikkien avulla uusia taitoja. Vaikka lapset kokivat jonkun leikin hankalaksi, he jaksoivat harjoitella, kunnes taito edistyi (Kuva 10). Leikkikerroilla, joissa olimme mukana, saatoimme nähdä, että vaikka leikkiväline oli alussa lapselle vaikea niin myöhemmin samalla kerralla, hän oppi käyttämään sitä sujuvammin. Esimerkiksi kaksikäsisyyttä vaativan mailan käyttöä sitkeästi harjoitellut poika kehittyi yhden leikkikerran aikana taitavaksi mailan käyttäjäksi.

Kuva 10. Sisähihtosuksilla hiihtäminen tuntui aluksi vaikealta, mutta harjoittelun tuloksena suksi luisti ja hymy irtosi.

10.5 Leikkien ja välineiden turvallisuus

Henkilökunnan mielestä kokeilemamme sensomotoriset leikit ja välineet olivat turvallisia lasten käytössä. Leikkejä ja leikkivälineitä suunniteltaessa ja niitä sijoiteltaessa kiinnitettiin huomiota turvallisuuteen. Esimerkiksi tasapainovälineiden kohdalla huolehdittiin siitä, että väline ei ole liian liukas tai liu'u lapsen jalkojen alta yllättäen pois (Kuvat 11 ja 12). Teippasimme joitakin leikkivälineitä lattiaan, jotta ne pysyisivät paremmin paikoillaan. Osa käyttämistämme lattiakuviomuodoista ei pysynyt kunnolla paikoillaan, joten materiaali ei ollut maalattuun puulattiaan nähden riittävän liukumaton. Turvallisuuteen vaikutti myös lasten määrä. Tuokiot toteutettiin pienryhmissä. Joidenkin pienryhmien kohdalla arvioitiin, että ryhmän koko olisi voinut olla vielä pienempi.

Kuva 11. Puisen tasapainolaudan pinta päällystettiin verkkomaisella liukuestemateriaalilla ja alapuolen keskikappale pintanahalla.

Tasapainoputkien pintaa karhennettiin ja puolitettyjen putkien rakenteita vahvistettiin vahvalla ilmastointiteipillä.

Kuva 12. Turvallisuutta lisäsi esimerkiksi tasapainoiluvälineiden sijoittelu maton päälle, jolloin ne pysyivät hyvin paikoillaan.

11 POHDINTA

Aikaisempaa kiinnostusta ja työkokemustamme lasten leikeistä ja toiminnasta on värittänyt pedagoginen sekä erityispedagoginen lähestymistapa, mutta nyt toimintaterapeuteiksi opiskelun myötä kiinnostustamme ohjasi toimintaterapian näkökulma ja erityisesti sensorisen integraation viitekehys ja sensomotorinen leikki.

Tämän opinnäytetyön aihe valikoitui yhteistyöhankkeen pohjalta. Olimme pohtineet myös muita mahdollisia aiheita. Hankkeen edetessä aihe valikoitui päiväkodin henkilökunnan kanssa tehdyn yhteistyön tuloksena. Sensomotoristen leikkien suunnittelu ja kokeilu innosti meitä tähän opinnäytetyöhön. Perehdyttyämme aiempiin tutkimuksiin ja teoriataustoihin tulimme siihen johtopäätökseen, että toimintaterapian näkökulma päivähoiton toiminnan ja leikkiympäristöjen suunnittelussa hyödyttää hyvin erilaisten lasten kehitystä. Aiempien tutkimusten ja kokemustemme pohjalta tämä oli mielenkiintoinen ja meitä lähellä oleva aihe.

Aihe on ajankohtainen, koska yhteiskunnassa painotetaan nykyisin yhä enemmän kielellisten taitojen, oppimisvalmiuksien ja älykkyyden kehitystä ja yhä vähemmän näiden toimintojen sensomotorisen perustan rakentamista. Televisio ja elokuvat sekä erilaiset tietokonepelit houkuttelevat lapset yhä enenevässä määrin pois leikkikentiltä ja hiekkalaatikoilta. (Ayres 2008:225.) Olemme myös saaneet lukea lehdistä, kuinka lasten villit ja vapaat metsäleikit ovat käyneet harvinaisiksi. Ja kuinka päiväkodin metsäretkillä varhaiskasvattajat ovat huomanneet, etteivät esikoululaiset pysy kunnolla pystyssä epätaeisella polulla. (Ojansivu 2009.)

Nuori Suomi ry on tehnyt valtakunnallisen selvityksen päiväkotien liikuntaolosuhteista. Mukana oli hieman yli 40 prosenttia Suomen päiväkodeista. Selvityksen perusteella valtaosassa päiväkoteja on kehittämistarpeita lasten liikkumisolosuhteiden näkökulmasta. Alle 20 prosenttia päiväkodin pihosta arvioitiin hyviksi ja alle 40 prosentissa päiväkodeista arvioitiin olevan riittävät liikkumismahdollisuudet sisätiloissa. Toimintapuitteiden heikkouteen vaikuttivat tilojen ahtaus, epäkäytännöllisyys, turvallisuuteen, asenteisiin ja normeihin liittyvät seikat. Selvityksen perusteella tullaan lokakuun 2009 aikana laatimaan yhdessä asiantuntijoiden kanssa toimenpide-ehdotuksia päiväkotien liikuntaolosuhteiden kehittämiseksi. Toimenpide-ehdotukset liitetään osaksi loppuraporttia,

joka ilmestyy marraskuun 2009 alussa. Näinköhän yhtään toimintaterapeuttia on päässyt asiantuntijoiden joukkoon? (Nuori Suomi Verkkolehti 2009.)

Sosiaali- ja terveysministeriö on laatinut varhaiskasvatuksen liikuntasuosituksista ohjeistuksen. Oppaassa kuvataan, kuinka fyysisen toiminnan ja leikin avulla tuetaan lapsen kokonaisvaltaista kasvua, kehitystä, oppimista ja hyvinvointia. Suositukset antavat ohjeita liikkumisen kokonaismäärästä, laadusta, ympäristöstä ja sopivasta välineistöstä. Välineistöstä mainitaan, että niitä tulee olla riittävästi ja niiden tulee olla helposti lasten saatavilla myös omaehtoisen toiminnan aikana. (Sosiaali- ja terveysministeriön oppaita 2005:17,3.) 3–6-vuotiaiden lasten liikunnan kokonaismäärästä suurin osa muodostuu lapsen omaehtoisesta liikunnasta ja aikuisen tulee huolehtia siitä, että lapsella on joka päivä useita mahdollisuuksia liikkua monipuolisesti vaihtelevassa ja liikkumiseen innostavassa ympäristössä (Sosiaali- ja terveysministeriön oppaita 2005:17,10–11.) Koimme näiden asioiden esilletuomisen toimintaterapeuttisesta näkökulmasta katsottuna tärkeänä opinnäytetyössämme.

Ympäristöjä, joissa lapset toimivat ja viettävät aikaa, tulisi tarkastella liikkumisen ja liikuntaleikkien kannalta. Lapsen riittävän monipuolista sensomotorista liikkumista ei takaa se, että päiväkodissa on kerran viikossa liikuntatuokio, tai että hän käy viikoittain liikuntaharrastuksessa. On tärkeää, että lapsen arjen jokapäiväiset ympäristöt ovat liikuntaan mahdollistavia ja liikkumiseen houkuttelevia. Uskomme, että tieto ja ymmärrys lasten sensomotoristen valmiuksien tukemisesta arkiympäristössä antaa heidän kanssaan toimiville tahoille paljon mahdollisuuksia vastata lasten moniin kehityksen sekä terveyskasvatuksen haasteisiin. Siksi tätä aihetta kannattaa tulevaisuudessakin syventää ja laajentaa esimerkiksi opinnäytetöissä ja tutkimuksissa. Myös näkökulmien esille tuominen eri lähestymistapojen kautta voi rikastuttaa tietoa sekä konkreettisen toteuttamisen mahdollisuuksia.

Leikit, joissa koko keho ja liikkuminen ovat mukana, ovat 3–6-vuotiaalle lapselle hyvin luonteva tapa toimia. Toiminnallisten kokeiluiden aikana havainnoimme, miten nopeasti lapset kykenivät luovasti mukauttamaan leikkejä oman taitotason sekä leikkien sisältöjen mukaan. Sitä oli mielenkiintoista seurata. Lapset näyttivät myös oppivan nopeasti uusia taitoja. Sensomotoriset leikit ja välineet antoivat lapsille mahdollisuuden kokeilla omia taitojaan. Jotkut lapset harjoittelivat valmiuksia ja jotkut taitojaan joissakin yksittäisissä suorituksissa. Lapset näyttivät löytävän omalle valmius- ja taitotasolleen sopi-

van leikin, vaikka käytössä oli yksi yhteinen tila ja yhteiset välineet. Käytössämme ei ollut suurikokoisia sensorisen integraation terapiassa käytettäviä välineitä, kuten esimerkiksi keinoja tai liukumäkiä. Tällaisetkin välineet olisivat päiväkotien sisätiloissa kiinnostavia kokeilun kohteita. Jokaisen välineen kohdalla tulee kiinnittää huomio turvallisuuteen ja ennakoida mahdolliset riskit. Pelimannit-ryhmän lepohuoneessa ei ollut koukkuja tai muita vastaavia paikkoja, joihin olisimme voineet kiinnittää esimerkiksi riippumaton. Keinutimme lapsia päiväpeitossa ja se oli osalle lapsista aivan uusi kokemus.

Toiminnallisissa kokeiluissa käytössämme olleet välineet ja leikit olivat helposti vietävissä päivähoitoympäristöön. Tulimme opinnäytetyössämme siihen johtopäätökseen, että kuvatus kaltaisia sensomotorisia leikkejä ja niihin innoittavia välineitä ja elementtejä voi viedä päivähoitoympäristöön ja ne sopivat 3–6-vuotiaille lapsille. Tämän tuloksen perusteella toivomme, että yhteistyömme on avartanut eri ammattilaisten näkemyksiä siitä, miten sensomotorisia leikkejä voidaan toteuttaa päiväkodin toimintaympäristössä. Toivomme myös, että toimintaterapeuttisen näkökulman tuominen arkeen vaikuttaa lasten sensomotoriseen kehitykseen ja muuhun oppimiseen myönteisesti.

Päiväkodin työntekijöiden mielestä sensomotoristen leikkien tuominen päiväkodin sisätiloihin edellyttää riittävää tilaa. Henkilökunta koki, että ryhmän lepohuone tilana oli suhteellisen pieni. He tulivat siihen johtopäätökseen, että lepohuoneeseen kannatta sijoittaa kolmesta neljään leikkiä ja leikkiryhmän koon tulee olla pieni. Ryhmän henkilökunta pohti lasten vapaavalintaisten leikkien valintaa ja sitä, olisivatko he voineet ehdotella lapsille enemmän kyseisiä leikkejä. Heidän ajatuksiinsa nousi idea leikkivälineiden sijoittamisesta myös muihin tiloihin, kuin ryhmän lepohuoneeseen. He kokivat mielekkäänä ajatuksen, että leikit ja välineet jäisivät elämään heidän arkeensa. Henkilökunta totesi myös, että he voisivat lisätä ympäristöönsä enemmän rakenteluleikkejä. Ryhmän lasten vanhemmat olivat kyselleet, jatkuvatko sensomotoriset leikit syksyllä 2009. Harmillista on se, että osa leikkivälineistä oli opinnäytetyön tekijöiden omaisuutta ja käytössä päiväkodissa vain tutkimuksellisen osuuden ajan. Anna-Maria Kyriopouloksen ja Liisa Ohenojan tutkimuksessa todettiin, että leikkivälineiden saatavuudella on merkitystä lasten omatoimisen, motivoituneen ja pitkäkestoisen leikin syntyyn. Tätä taustaa vasten Pelimannien ryhmässä leikkivälineiden saatavuuteen olisi voitu kiinnittää enemmän huomiota. Osa välineistä oli tilanpuutteen vuoksi lasten ulottumattomissa korkeiden hyllyjen ja kaappien päällä, josta heidän täytyi osata pyytää haluamaansa leikkivälinettä.

Opinnäytetyön tekijöinä pohdimme, miten tuomamme toimintaterapeuttinen näkökulma jää elämään päiväkodin arkeen. Uuden näkökulman tuominen ja juurruttaminen vaatii aikaa ja henkilökunnan motivoitumista. Ajanjakso, jonka työskentelimme heidän kanssaan, oli lyhyt. Yhteistyö vaatii aikaa myös keskusteluille sekä rinnakkaista toimimista. Koemme, että yhdessä terapeuttiset ja pedagogiset näkökulmat lisäävät ymmärrystä lapsen toiminnasta ja ympäristön merkityksestä. Erilaiset lähestymistavat voivat täydentää toisiaan ja luoda toisilleen myös haasteen. Esimerkiksi terapeuttisen ja pedagogisen näkökulman tarkastelu rinnakkain voi avata työntekijöille uusia mahdollisuuksia toiminnan suunnitteluun ja toteutukseen. Erilaisten näkökulmien yhdistäminen vaatii kuitenkin avointa lähestymistä ja halua ponnistella yhteistyön hyötyjen eteen.

Heikkisen (2006) mukaan toimintatutkimuksessa interventiolla tarkoitetaan kohdeorganisaatiossa tehtävää muutosta, jolla pyritään avaamaan uusia näkökulmia organisaation toimintatapoihin. Interventiolla ei sinänsä siis välttämättä uskota saavutettavan esimerkiksi toiminnan tehostumista tai parantumista, vaan tuloksena voi olla myös uusi tapa ajatella. Ajattelun muutos voi purkaa tottumuksiksi muodostuneita ajattelu- ja toimintamalleja.

Opinnäytetyön tekeminen kesti puolitoista vuotta ja sen työstäminen sisälsi monia vaiheita. Pidimme tärkeänä teoreettisia lähtökohtia ja niiden riittävää selvittämistä aiheeseemme liittyen. Moniammatillinen työskentely on meille entuudestaan tuttua, mutta nyt teimme yhteistyötä toimintaterapeuttisesta näkökulmasta katsottuna. Aihe oli mielekäs koko opinnäytetyön prosessin ajan. Leikkien ideoiminen ja leikkivälineiden valmistaminen oli virkistävää ja innostavaa, erityisesti, kun näki lasten innostuvan ja riemuitsevan leikeistä. Yhteistyö sujui päivähoidon sallimien resurssien puitteissa hyvin. Työntekijät olivat innostuneita ja sitoutuivat yhteistyöhön. Päivähoidon vaihtelevat tilanteet eivät aina mahdollistaneet kaikkien ryhmän työntekijöiden osallistumista yhteisiin palaveriin. Opinnäytetyö eteni kuitenkin sovitusti ja suunnitellut interventiot toteutuivat.

Opinnäytetyön tulosten perusteella opimme yhä enemmän arvostamaan toimintaterapeuttista lähestymistapaa, sillä havaitsimme opinnäytetyömme tulosten yhteyden aiempiin tutkimuksiin ja teoriataustoihin. Opinnäytetyömme voi hyödyntää päivähoitoammattilaisia ja toimintaterapeutteja, jotka työskentelevät päivähoitoikäisten lasten pa-

rissa. He voivat saada työstämme tietoa ja ideoita siitä, kuinka päiväkotiympäristössä voidaan huomioida sensomotoriikkaa vahvistavia leikkitoimintoja.

Otimme huomioon tutkimustyöhön liittyvät eettiset näkökohdat. Noudatimme sekä yleisiä että yhteistyökumppanin kanssa sovittuja pelisääntöjä. Tutkimustamme varten teimme opinnäytetyön sopimuksen. Sopijaosapuolet olivat Metropolia Ammattikorkeakoulu; Hyvinvointi ja toimintakyky klusteri, opinnäytetyön tekijät ja Helsingin kaupungin päiväkotinäyttely Nuotti. Tämän lisäksi pyysimme kirjalliset valokuvaus- ja videointiluvat päiväkotinäyttelyn Pelimannit-ryhmän lasten vanhemmilta. Valokuvaus- ja videointiluvissa määrittelimme, mihin tarkoitukseen niitä käytetään (Liite 5).

Jatkotutkimusaiheina tai tätä työtä seuraavien opinnäytetöiden aiheena voisi olla sensomotoristen leikkien kokeilu integroidussa erityisryhmässä tai alle 3-vuotiaiden lasten päivähoitoryhmässä. Integroiduissa erityisryhmissä on lapsia, joilla on todettu erityisen tuen tarvetta kehityksen eri osa-alueilla. Sensomotoristen leikkien lisääminen lasten toimintaympäristöön tukisi heidän kehitystään kokonaisvaltaisesti. Alle 3-vuotiaiden lasten ryhmissä näiden leikkien lisääminen voisi ennaltaehkäistä tai lieventää kehityksellisiä pulmia.

LÄHTEET

- Autio, Tuire 2001: Liiku ja leiki. Motorisia perusharjoitteita lapsille. Jyväskylä: Gummerus.
- Ayres, Jean A. 2008: Aistimusten aallokossa, sensorisen integraation häiriö ja terapia. Tapola, Lari (suom.). Juva 2008: PS- kustannus
- Bergström, Matti 1997: Mustat ja valkeat leikit. Porvoo: WSOY.
- Bundy, Anita C. – Lane, Shelly J. – Murray, Elizabeth A. 2002: Sensory Integration. Theory and Practice. Second Edition. United States of America: F.A. Davis Company.
- Danner, Päivi – Jämsä-Taskinen, Annukka – Lehtola, Sirkka Maija – Rissanen, Tarja 2001: Sensorinen integraatio. Mitä se on? Vaasa: Sity Ry.
- Dunn, Winnie – Brown, Catana – Youngstorm, Mary Jane 2003: Ecological Model of Occupation. Teoksessa Kramer, Paula – Hinojosa, Jim – Brasic Royeen, Charlotte (toim.): Perspectives in Human Occupation. Participation in life. Maryland: Lippincott Williams & Wilkins.
- Eskola, Jari – Suoranta, Juha 2001: Johdatus laadulliseen tutkimukseen. 5.painos. Jyväskylä: Vastapaino.
- Hakala, Teija 2006: Motorinen kehitys 3-7-vuotias. Verkkodokumentti. Päivitetty 21.6.2006. <<http://www.nettineuvo.fi>. Luettu 1.3.2009.
- Heikkinen, Hannu L.T. – Huttunen, Rauno – Moilanen, Pentti (toim.) 1999: Siinä tutkija missä tekijä. Toimintatutkimuksen perusteita ja näköaloja. Jyväskylä: PS-viestintä Oy.
- Heikkinen, Hannu L.T. – Rovio, Esa – Syrjälä, Leena 2006: Toiminnasta tietoon. Toimintatutkimuksen menetelmät ja lähestymistavat. Vantaa: Kansanvalistusseura.
- Hintikka Maija – Helenius Aili – Vähänen Leena 2004: Leikistä totta, omaehtoisen leikin merkitys. Helsinki: Tammi.
- Hirsjärvi, Sirkka – Remes, Pirkko – Sajavaara, Paula 2008: Tutki ja kirjoita. 13.–14., osin uudistettu painos. Keuruu: Tammi.
- Holle, Britta 1981: Lapsen motorinen kehitys. 3. painos. Jyväskylä: Gummerus
- Holma, Tupu, toim. 2003: Toimintaterapiamikkeistö 2003. Helsinki: Suomen kuntaliitto.
- Isoherranen, Kaarina 2005: Moniammatillinen yhteistyö. Vantaa: WSOY.
- Isoherranen, Kaarina – Rekola, Leena – Nurminen, Raija 2008: Enemmän yhdessä – moniammatillinen yhteistyö. Porvoo: WSOY.

- Kalliala, Marjatta 1999: Enkeliprinsessa ja itsari liukumäessä, leikkikulttuuri ja yhteiskunnan muutos. Helsinki: Gaudeamus.
- Karila, Kirsti – Kinos, Jarmo – Virtanen, Jorma 2001. Varhaiskasvatuksen teoriasuuntauksia Juva: PS-kustannus.
- Kauppinen, Suvi 2009: SI-toimintaterapeutti. Pohjois-Leppävaaran puhe- ja toimintaterapia. Espoo. Haastattelu 4.2.2009.
- Kielhofner, Gary 2008: Model of Human Occupation: Theory and Application. Fourth Edition. USA. Lippincott Williams & Wilkins, a Wolters Kluwer business.
- Koljonen, Maija 2000: Uskallan ja osaankin – Psykomotoriikan harjaannuttaminen itsetunnon ja motoriikan vaikeuksissa, kun lapsella on oppimisvaikeuksia. Jyväskylä: Likes.
- Kranowitz, Carol Stock 2003: Tahatonta tohellusta. Sensorisen integraation häiriö lapsen arkielämässä. Juva: PS-kustannus.
- Kyriopoulos, Anna-Maria – Ohenoja, Liisa 2007: Päiväkoti toimintaympäristönä. Lapsen toimintaan motivoitumisen tarkastelua päiväkodin fyysisessä ympäristössä. Opinnäytetyö. Helsinki: Helsingin ammattikorkeakoulu Stadia. Sosiaali- ja terveysala. Toimintaterapian koulutusohjelma.
- Lastentarha. Varhaiskasvatuksen ammatti- ja järjestölehti 5/2004: Päiväkoti Nuotin piha innostaa oppimaan. Helsinki: Lastentarhanopettajaliitto- Barntädgårdslärförbundet ry.
- Lehtinen, Erno 2001: Lapsen kehitys ja teknologinen ympäristö. Teoksessa Mannerheimin lastensuojeluliitto (toim.): Leikkivä ihminen. Kauhava: Kauhavan kirjapaino.
- Letss, Lori – Rigby, Patty – Stewart, Debra 2003: Using Environments to Enable Occupational Performance. United States of America: SLACK Incorporated.
- Nikander, Pirjo 2003: Moniammatillinen yhteistyö sosiaali- ja terveydenhuollon haasteena. Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti 2003:40, 279–290.
- Nuori Suomi Verkkolehti 2009: Valtakunnallinen selvitys: Pääosassa päiväkoteja liikumisolosuhteissa kehittämistarpeita. 13.10.2009. <<http://www.nuorisuomi.fi/>>. Luettu 14.10.2009.
- Ojansivu, Merja 2009: Lapset takaisin luontoon! Lasten villit ja vapaat metsäleikit ovat käyneet harvinaisiksi. Helsingin Sanomat 27.7.2009, B 11.
- Päiväkoti Nuotti 2009. Helsingin kaupunki. Verkkodokumentti.
<http://www.hel.fi/wps/portal/Sosiaalivirasto/Artikkeli?WCM_GLOBAL_CONTEXT=/sosv/fi/P_iv_hoito/P_iv_kodit/P_iv_koti%20Nuotti>. Luettu 5.5.2009.
- Rintala, P. – Pienimäki, K. – Ahonen, Timo – Cantell, Marja – Kooistra, Libbe 1998:

Effects of a psychomotor training program on motor skills development in children with developmental language disorders. *Human Movement Science* 17: 721–737.

Sensorisen Integraation Terapian Yhdistys ry 2009. Verkkodokumentti. <<http://www.sity.fi/>>. Luettu 9.9. 2009.

Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksen oppaita 2005:17: Varhaiskasvatuksen liikunnan suositukset. Helsinki: Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus, Opetusministeriö, Nuori Suomi ry.

Sneck, Liisa-Maria – Tuovinen, Tiina 2007: Osallistava leikki: Ideapiiri toimintaterapian konsultaatiomenetelmänä päiväkodissa. Opinnäytetyö. Helsinki: Helsingin ammattikorkeakoulu Stadia. Sosiaali- ja terveysala. Toimintaterapian koulutusohjelma.

Syrjälä, Leena – Ahonen, Sirkka – Syrjäläinen, Eija – Saari, Seppo 1996: Laadullisen tutkimuksen työtapoja. 1-3. painos. Rauma: Kirjayhtymä Oy.

Taipale – Oiva, Sirpa – Kuittinen, Taina – Kokko, Jussi 2004: Hupsis! Sensomotorinen rata lapsen kielenkehityksen tukena. Lievestuore: Haukkarannan koulu.

Viholainen, Helena – Ahonen, Timo 2003: Motoriikka. Teoksessa Siiskonen, Tiina – Aro, Tuija – Ahonen, Timo – Ketonen, Ritva (toim.): Joko se puhuu? kielenkehityksen vaikeudet varhaislapsuudessa. Juva: PS-kustannus.

Viholainen, Helena 2006: Suvussa esiintyvän lukemisvaikeusriskin yhteys motoriseen ja kielelliseen kehitykseen. Tallaako lapsi kieltänsä päälle? Väitöskirja. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Vilka, Hanna 2007a: Tutki ja kehitä. 1.-2. painos. Vaajakoski: Gummerus Kirjapaino Oy.

Vilka, Hanna 2007b: Tutki ja havainnoi. 1.-2. painos. Vaajakoski: Tammi.

Wahlström, Jarl 1980: Leikin vuodet. Teoksessa Suomen kaupunkiliitto (toim.): Kasvu-
vuosien psyykinen kehitys. Helsinki: Suomen kaupunkiliitto.

Wolfson, Richard C. 2001: Virkku vekara. Helsinki: WSOY.

Luettelot kolmeen ryhmään jaetuista leikki-ideoista, joista valitsimme leikkejä kokeiltaviksi. Monet leikit harjaannuttavat kuitenkin useampia eri osa- alueita.

Silmän ja käden yhteistyö	Kehon puolten yhteistyö	Tasapaino
<ul style="list-style-type: none"> • keilaaminen • hernepussien tai pallojen heitto koriin • tarrapallon tms. heittäminen maali-tauluun • pallon heittäminen toiselle • pallon lyöminen maaliin mailalla • pallon kuljettaminen reittiä pitkin samonalehtirullalla tai mailalla • ilmapallolla leikkiminen • sulkapallon pelaaminen ilmapallolla tms. pallolla • magneettionginta • renkaanheittopeli • kärpäslätkäleikki • taskulampun valolla reitin seuraaminen • käsinukeilla ja sorminukeilla leikkiminen • pienten esineiden poimiminen ja aset-telu 	<ul style="list-style-type: none"> • pelaaminen kaksi-kätisyyttä vaativalla mailalla • lattiakuviroleikit • ruutuhyppely • porraskävely • köydenvetoleikit • esim. toisen lapsen tai muun taakan vetäminen ja työn-täminen • itsensä vetäminen köyden avulla • vatsallaan itsensä vetäminen esim. penkin päästä pää-hän • majan rakentami-nen • ryömimistunneli • sisähihtosukset • esterata 	<ul style="list-style-type: none"> • tasapainolauta • viivakävely • puomikävely • lattiakuviroleikit • trampoliinihyppely • keinuminen • hyppiminen yhdellä jalalla • tasapainokävelyä esim. hernepussi pään päällä • kiipeily • älä koske lattiaan – leikki • naruhyppely • vannehypely • purkkikävely

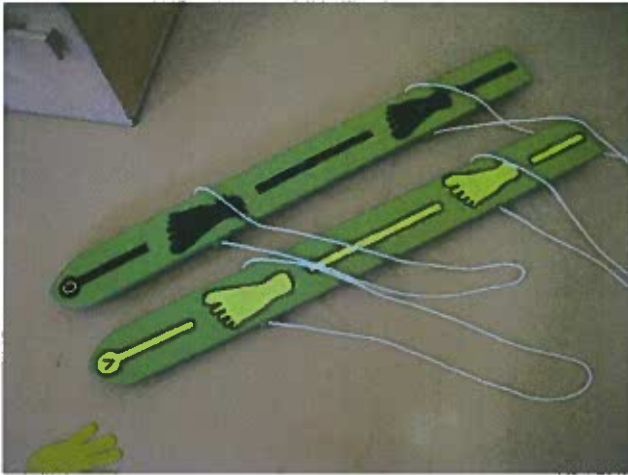
Näiden leikkien lisäksi mukana oli käsien motoriikkaa ja sensoriikkaa harjaannuttavia leikkejä, kuten esimerkiksi pienten esineiden etsimistä ja samanlaisten esineiden tunnistamista riisien, herneiden tai makaronien seasta tai kankaan läpi.

KUVIA LEIKEISTÄ JA LEIKKIVÄLINEISTÄ

Silmän ja käden yhteistyö

Kehon puolten yhteistyö

Tasapaino

3(3)

LAPSEN HAVAINNOINTILOMAKE

Havainnoija _____

Lapsi _____

Pvm _____

Lapsen osallistuminen sensomotorisiin leikkeihin:

(Mohon mukaan)

Lasta havainnoidaan yhden leikkikerran ajan (tilanteen kestoa ei ole rajattu)

Tahto

1. Osoittiko lapsi kiinnostusta sensomotorisiin leikkeihin? Kyllä ___ Ei ___

Miten kiinnostus ilmeni? _____

2. Hakeutuiko lapsi kokeilemaan leikkejä? Kyllä ___ Ei ___

3. Valitsiko lapsi leikkejä oma-aloitteisesti? Kyllä ___ Ei ___

Miten se ilmeni? _____

4. Valitsiko lapsi leikin aikuisen ohjauksessa? Kyllä ___ Ei ___

5. Sitoutuiko lapsi leikkiin? (esim. 5-10 min.) Kyllä ___ Ei ___

Suoritus

6. Olivatko leikit lapselle sopivan haastavia? Kyllä ___ Ei ___

Miten se näkyi, esimerkkejä? _____

7. Olivatko leikit lapselle liian vaikeita? Kyllä ___ Ei ___?

8. Mitkä leikit olivat lapselle liian vaikeita?

9. Osoittiko lapsi sitkeyttä harjoitellakseen vaikeaksi kokemaansa leikkiä?

Kyllä ___ Ei ___

Miten se näkyi? _____

10. Oppiko lapsi uusia taitoja? Kyllä ___ Ei ___

11. Näyttikö leikki tuottavan lapselle mielihyvää? Kyllä ___ Ei ___

Miten se ilmeni? _____

RYHMÄN HAVAINNOINTILOMAKE

Havainnoija _____
 Ryhmä _____
 Pvm _____

TOIVO- hankkeessa käytettyjen sensomotoristen leikkien soveltuvuus 3-6- vuotiaiden lasten päiväkotiryhmän sisätiloihin:
 (Mohon mukaan)

Tottumus

1. Sopivatko leikit 3-6 -vuotiaille lapsille? Kyllä ___ Ei ___

2. Mitkä leikit eivät sopineet? _____

3. Miksi nämä leikit eivät sopineet 3-6-vuotialle lapsille?

4. Löytyikö ryhmän arkeen uusia leikkejä? Kyllä ___ Ei ___

5. Valitsevatko lapset vapaaleikkitilanteissa sensomotorisia leikkejä? Kyllä ___ Ei ___

6. Leikkivätkö lapset sensomotorisia leikkejä ilman aikuisen välitöntä ohjausta?

Kyllä ___ Ei ___

Ympäristö

6. Sopivatko sensomotoriset leikit päiväkotiympäristön sisätiloihin? Kyllä ___ Ei ___

7. Mikäli leikit eivät sopineet, niin miksi eivät sopineet?

Hei kaikki Pelimannit-ryhmän lasten vanhemmat!

Teemme Metropolia Ammattikorkeakoulun ja Helsingin päivähoiton yhteistä Toivo-hanketta. Hankkeen puitteissa suunnittelemme ja toteutamme lasten aistitietoa sekä motorisia taitoja yhdistäviä leikkejä ja toimintoja. Teemme aiheesta myös opinnäytetyön. Toivomme että voimme käyttää valokuvia opinnäytetyömme julkaisussa sekä hankkeen raportissa. Valokuvat otamme eri liikuntaleikkitalanteista ja ne toimivat esimerkkeinä eri leikkimahdollisuuksista. Pyydämme lupaa lasten valokuvaamiseen teiltä vanhemmilta. Toivomme myös videointilupaa. Videoita käytämme vain päiväkodin henkilökunnan kanssa tehtävän yhteistyön puitteissa.

Lastani _____ saa valokuvata ja valokuvia saa
lapsen nimi
 käyttää opinnäytetyön julkaisussa sekä hankkeen raportissa.

Hän saa esiintyä myös videonauhalla, jota käytetään yhteistyössä henkilökunnan kanssa: Kyllä _____ Ei _____

Vanhempien allekirjoitukset:

Nimen selvennykset

Parhain terveisin: Toimintaterapeuttiopiskelijat Marjut Parviainen ja Marja Laakso